

MOSLIMS

begrip

CHRISTENEN

FEBRUARI/MAART 2002
JAARGANG 28 no. 1

*Islamitische
koepels*

begrip

BUREAUS VOOR ONTMOETING MET MOSLIMS

Rooms Katholieke Kerk in Nederland: Berry van Oers, Cura Migratorum-ID
Luybenstraat 17, 5211 BR 's-Hertogenbosch. Tel. (+31) 073-6145159

Rooms Katholieke Kerk in België: Simon Lambregs, pr.
Hooiweg 188 B-3600 Genk, België. Tel. (+32) 089-352 883

Samen op Weg-Kerken: Josien Folbert, Ane Mulder
Postbus 8506, 3503 RM Utrecht Tel. (+31) 030-880 1 880

REDACTIE:

Martha Frederiks
Simon Lambregs
Nico Landman
Ane Mulder (kernredactie)
Berry van Oers (kernredactie)
Piet Reesink (eindredactie)
Ge Speelman
Karel Steenbrink
Pim Valkenberg

Abonnementen:

Binnenland: 14 € (5 nummers)
Buitenland : 15 €
Losse nrs. : 3 € **plus** portokosten
Giro 4 300 211 tnv Begrip/Cura Migratorum
België: Kredietbank 453-0258581-69
tnv Begrip, Hooiweg 188, B-3600 Genk

Abonnementen kunnen elk gewenst moment ingaan en worden automatisch verlengd, tenzij vier weken voor het begin van het nieuwe kalenderjaar opgezegd.

E-mail: begrip@planet.nl

Tekeningen: Frans Kalb

Uitgever, redactie en administratie:

'Cura Migratorum'
Luybenstraat 17
5211 BR 's-Hertogenbosch
Tel. (+31) 073-6145159
Fax. (+31) 073-6131175

Advertentietarieven op aanvraag.

Voor het overnemen van artikelen is toestemming van de uitgever nodig.

Op Internet te raadplegen als: http://efa.nl/levonet/begrip_moslifs_christenen

Ten geleide

In het leershuis pleit C. van 't Leven voor een dialoog op basis van het koranische begrip *fitra*, de natuurlijke gerichtheid van elke mens op God. Verder gaat dit nummer over islamitische koepels in Nederland. Een viertal interviews met leidinggevendenden uit deze koepels wordt aangevuld door Nico Landman. Als eerste heeft hij in 1992 de institutionalisering van de islam in Nederland bestudeerd in zijn *Van mat tot minaret*. Zijn huidige artikel geeft een beknopte stand van zaken in 2002 weer.

Waar christenen van drie kerkgenootschappen worstelen met het *Samen Op Weg*-proces, proberen moslims tot één overkoepelende organisatie te komen. Ook al lukt dit nog steeds niet, toch zijn er successen geboekt: meer formele en informele samenwerking tussen diverse koepels. Ook zijn er sinds tien jaar jongere en beter opgeleide bestuurders. De dialoog met overheid en kerken wordt zo gelijkwaardiger. – P.R.

INHOUDSOPGAVE

LEERHUIS (Cokkie van 't Leven)	2
ISLAMITISCHE STICHTING NEDERLAND (Berry van Oers)	5
TURKS ISLAMITISCHE CULTURELE ORGANISATIES (Piet Reesink)	7
UMMON: UNIE VOOR MAROKKAANSE MOSKEEËN IN NEDERLAND (Ane Mulder)	11
MILLI GÖRÜS IN NEDERLAND (Nico Landman)	14
LANDELIJKE MOSKEE ORGANISATIES IN NEDERLAND (Nico Landman)	17
MOSLIMS IN EUROPA EN ELDERS	25
BOEKEN	34
EVENEMENTEN	43

Ieder mens wordt als moslim geboren...

Cokkie van 't Leven

“En richt je naar de godsdienst, als volgeling van het zuivere geloof (*hanifan*) volgens de aanleg tot God (*fitrah*), die Hij in de mensen geschapen heeft. Gods schepping kan echt niet veranderd worden. Dat is de vaststaande godsdienst, maar de meeste mensen weten het niet.” (Soera 30:30)

Natuurlijk is het even slikken om als christen voorgehouden te krijgen dat ieder menskind als moslim ter wereld komt. Deze uitspraak is afgeleid uit woorden van de profeet Mohammed. Deze stelt dat alle kinderen geboren worden met *fitrah*: dat lees ik als een ingeschapen aanleg om God te kennen. Het zijn de ouders die het kind opvoeden tot moslim, christen of jood.

Wel moet men de betekenis van het woord ‘moslim’ hier letterlijk verstaan: ‘hij/zij die zich overgeeft’ - namelijk aan God. Soera 30 stelt inderdaad dat een mens geboren wordt met een natuurlijke aanleg om God te kennen en hem te volgen. Deze dienst aan God bepaalt de mens bij zijn oorsprong en leert hem te leven volgens zijn bestemming, d.w.z. in vrede. De woorden vrede/*salâm* en moslim/*muslim* zijn niet toevallig afgeleid van dezelfde stamradicalen.

Dat de geschapen oorsprong van de mens en de kenbaarheid van Gods werk in de schepping ten grondslag ligt aan ieder geloven is inderdaad wel herkenbaar, voor christenen, joden en zelfs voor veel van hun gesecculariseerde geloofsgenoten.

Het besef dat God de mens geschapen heeft en zich laat kennen in *âyât*/tekenen ligt ten grondslag aan het wereldbeeld van moslims. De letterlijke betekenis van het woord *âya* is ‘teken, wonder’. De mens groeit op te midden van tekenen die verwijzen naar God: het wonder van het lichaam, de wonderen in de natuur om ons heen en de duiding van dit alles in de geopenbaarde verzen van de Koran. Moslims lezen ieder vers/*âya* uit de Koran als een geopenbaard teken dat verwijst naar God. Zo kon de Abraham als *hanif*, godzoeker bij uitstek, op het spoor komen van het zuivere geloof, als moslim ‘avant la lettre’. En kan ook ieder mens in principe op dezelfde wijze het Godsgeloof in zichzelf hervinden. *Fitrah* is “a kind of way to create or being created”. Die ingeschapen *fitrah* gaat vooraf aan de opvoeding, socialisering en taalvaardigheid van mensen.

Er zit een fascinerende kracht in het islamitische begrip *fitrah*, de impulsieve Godskennis, de verwondering als denkend wezen in de wereld te staan. Die verwondering ligt voor gelovige mensen ten grondslag aan de overgave, de dienst aan God.

De *fitrah* als oorsprong en norm van godsdienst relateert ieder kennen van God, maar ook iedere geïnstitutionaliseerde vorm van godsdienst. Het bepaalt religieuze instituties bij hun oorsprong en legt beelden van God onder de meetlat van de eigen

existentiële ervaring. Het teveel aan woorden, de te klare taal van dogma's en leerstellingen, het spel van machten en menselijk belangen blijft uiteindelijk ondergeschikt aan die ontvankelijkheid: het besef dat het levende bewustzijn een gave is van God. Die kenbaarheid van God in de schepping en in het eigen bewustzijn heeft iets democratisch: ieder mens heeft kan in zichzelf de ijkpunten vinden van het ware geloof, als *hanif*/Godzoeker, in het spoor van Abraham.

Tegenover de *fitrah* staat dan ook het begrip *kufir*, het islamitisch begrip voor 'ongeloof, zonde'. Volgens de etymologie van dit begrip is verwijst dit woord naar de mens die een scherm optrekt tussen hemzelf en de kennis van God als gever van leven. De ongelovige, *kāfir*, in die zin is de mens die God niet wil zien, die zijn existentiële afhankelijkheid toedekt: in de ogen van moslims een uiting van zelfverzekerdheid en menselijke arrogantie. Onder het begrip *kufir* vallen alle andere religies en ideologieën die hun volgelingen afhouden van het ingeboren Godsbesef.

Dan rijst de vraag: geldt deze normering van godsdienst aan de natuurlijke aanleg die God in mensen geschapen heeft ook de geïnstitutionaliseerde islam? Daarover verschillende exegeten van mening.

Tariq Ramadan veronderstelt van wel in zijn *Le face à face des civilisations*. Hij omschrijft het begrip *fitrah* als 'het natuurlijk verlangen van de mens naar God ofwel de erkenning van het natuurlijk en wezenlijke van de overgave (islam) van de mens aan zijn schepper'. Hierover stelt hij in een voetnoot dat: "deze neiging deel uitmaakt van de mens en zijn bestaan: het is een na-

tuurlijk getuigenis (*shahāda*). Dit idee komt overeen met de formulering van de geloofshistoricus Mircea Eliade die stelt dat het heilige 'een element is in de structuur van het menselijke bewustzijn.'" *Fitrah* is een algemeen menselijke eigenschap die alle geloof normeert.

De veelgelezen korancommentator Abdallah Yusuf 'Ali daarentegen in *The Holy Quran* onderscheidt middels het begrip *fitrah* de ene heilzame godsdienst van "alle andere menselijke systemen die zichzelf voordoen als andere 'godsdiensten' of 'secten'. Gods godsdienst is één, zoals God zelf Eén is".

Wanneer de begrippen *hanif* en *fitrah* samenvallen met één geïnstitutionaliseerde vorm van religie, de islam dus, verliezen deze begrippen hun voor andere gelovigen herkenbare existentiële betekenis. Het begrip verliest zijn normerende werking en wordt gebruikt als zelfbevestiging.

Wie *fitrah* duidt als het oerbeseft dat voorafgaat aan alle menselijke vormgeving van godsdiensten helpt de interreligieuze dialoog aan een belangrijk normatief uitgangspunt: de waarde van het mensenleven als gave van God. Dit verstaan van de *fitrah* is herkenbaar en gemeenschappelijk en roept alle gelovigen op de overleveringen en beelden van God waarmee zij zijn opgegroeid voortdurend te herijken. Want uiteindelijk is God geen opzegvers of abstracte entiteit: God is kenbaar in ieder mensenleven. *Fitrah* roept mensen op tot openheid en ontvankelijkheid voor de tekenen van God die hen omgeven.

In het Johannes Evangelie raakt Jezus met een Samaritaanse vrouw in gesprek over het Joodse en het Samaritaanse geloof. Hij zegt

daar: “de ure komt en dat is nu dat de waarachtige aanbidders de Vader zullen aanbidden in geest en waarheid. God is Geest en wie hem aanbidden moeten aanbidden in geest en waarheid” (Joh 4: 23-24).

Natuurlijk zijn er christelijke exegeten die de woorden ‘naar geest en waarheid’ lezen als ‘naar het zuivere/orthodoxe christendom’ en zo de ene ware godsdienst stellen tegenover andere ‘sekten’ en ‘religies’... Maar duidde Jezus hier niet juist op datgene wat hem met deze andersgelovige vrouw verbindt – namelijk het besef dat het ‘ware geloof’ alle menselijke vertolking daarvan te boven gaat?

Islamitische Stichting Nederland

Interviewer: B.v. Oers

In 1982 werd de Turkse Islamitische Stichting Nederland (ISN) opgericht. De ISN werkt samen met het Turkse presidium van godsdienstzaken (Diyayet) in Ankara. De ISN houdt zich voornamelijk bezig met het verwerven en beheren van moskeegebouwen en het aanstellen van imams. Het landelijk kantoor van de ISN is gevestigd aan de Javastraat 2, 2585 AM in Den Haag (tel.070-3624481). Een van de medewerkers op het ISN-kantoor is Cevdet Keskin. De redactie van Begrip ondervroeg hem over het werk van de ISN.

Cevdet Keskin, medewerker op het kantoor van de ISN in Den Haag.

Wie vormen jullie achterban en doelgroep?

Bij de ISN zijn momenteel zo'n 140 moskeeën aangesloten, de meerderheid van alle Turkse moskeeën in Nederland. De moskeeën staan verspreid in heel Nederland. De ISN telt ongeveer 55.000 leden. Zij vormen als het ware een familie. We proberen bij elke moskee een imam aan te stellen. De leden, de imams maar ook zij die geen lid zijn maar toch dagelijks onze moskeeën bezoeken vormen onze doelgroep.

Wat zijn jullie concrete doelen?

Onze concrete doelen zijn het bouwen van moskeeën en het aanstellen van imams. Daarnaast bieden wij religieuze diensten aan zoals het jaarlijks organiseren van een bedevaart naar Mekka. Elk jaar gaan er via onze organisatie enkele honderden pelgrims richting Mekka. Ook zijn wij actief in het regelen van begrafenissen. We hebben

daartoe een speciaal begrafenisfonds opgericht. Zo kunnen overledenen begraven worden in Turkije. We regelen het transport en de begeleiding. Ook geven wij literatuur over de islam uit. Enkele publicaties zijn ook in het Nederlands vertaald.

Wat willen jullie binnen enkele jaren bereikt hebben?

Wij willen met onze diensten nog meer mensen bereiken. Wij willen de kwaliteit van onze diensten verhogen. Daarnaast is het erg belangrijk dat plaatselijke moslimgemeenschappen een imam hebben om de mensen bij te staan. Ze doen dat met bijvoorbeeld adviezen voor het beleven van de godsdienst in de Nederlandse samenleving. Er zijn momenteel in Nederland zo'n 100 imams werkzaam vanuit de ISN. De meesten van hen zijn voor een periode van vier jaar hier werkzaam. Er is voorzien in een bijscholingscursus gericht op de Nederlandse situatie. Ook krijgen de laatste jaren de imams die in dienst zijn van de ISN, reeds in Turkije een speciale cursus christelijke theologie. Na afloop van hun dienstverband in Nederland keren de meesten terug naar Turkije en nemen weer andere imams hun plaats in.

Welke hindernissen ondervinden jullie bij jullie activiteiten?

De procedures om imams aan te stellen zijn dikwijls erg ingewikkeld. We moeten zorgen voor verblijfsvergunningen en werkvergunningen. De procedures worden de laatste jaren steeds strenger. Het duurt vaak lang voordat er een vergunning wordt afgegeven.

Werken jullie ook samen met andere moslimorganisaties?

Nee, we voeren ons werk meestal zelfstandig en onafhankelijk uit. Wel zijn we vertegenwoordigd in de Raad van Moskeeën. Daar hebben we regelmatig contact met elkaar om van gedachten te wisselen. Dat is goed voor het onderlinge overleg en het uitwisselen van ervaringen.

Waar hebben jullie je de afgelopen tijd vooral mee bezig gehouden?

We zijn de laatste jaren vooral actief geweest in het bouwen van nieuwe moskeeën. De Mevlana-moskee in Rotterdam is daar een goed voorbeeld van. Ook hebben wij zowel landelijk als regionaal ontmoetingsdagen georganiseerd voor imams en pastores in samenwerking met de Raad van Kerken in Nederland. We vinden het belangrijk dat imams en pastores elkaar ontmoeten en daardoor elkaar beter leren kennen.

Werken jullie ook samen met niet-islamitische organisaties?

In 1995 organiseerde de Raad van Kerken in Nederland in samenwerking met de ISN een eerste landelijke ontmoetingsdag voor imams en pastores. Dergelijke ontmoetingsbijeenkomsten kregen in de jaren daarna een vervolg, zowel op landelijk als op regionaal niveau. Op 24 januari 2002 werd opnieuw

een dergelijke ontmoetingsdag georganiseerd in de Mevlana-moskee te Rotterdam. Deze maal ontmoetten imams vanuit de Raad van Moskeeën in Nederland en katholieke religieuzen/pastores elkaar. Deze laatste waren benaderd vanuit het Centraal Missionair Beraad Religieuzen en Cura Migratorium. In de organisatie van de kant van de moslims nam ik deel. Het accent lag tijdens deze ontmoetingsdag met name op het leggen van contacten tussen imams en katholieke religieuzen. Samen denken zij na over de mogelijkheden van plaatselijke samenwerking. Samen kunnen zij gemeenschappelijke thema's bespreken.

Lokale stichtingen die bij de ISN zijn aangesloten, hebben trouwens op het plaatselijk vlak regelmatig contacten met christenen en kerken. Die contacten proberen wij te bevorderen mede door landelijke ontmoetingsdagen.

Wat kunnen gelovigen, moslims en christenen, volgens jou bijdragen aan de Nederlandse samenleving?

Ik denk dat de godsdienst gezonden is aan mensen om elkaar te leren kennen: in vrede en in liefde om in harmonie met elkaar samen te leven. Concreet wil dat zeggen dat we ons moeten inzetten voor een rechtvaardige samenleving. Moslims en christenen kunnen elkaar daarbij de hand reiken door op verschillende terreinen samen te werken en met elkaar te overleggen over allerlei onderwerpen. Daarom kwamen we op de ontmoetingsdag op 24 januari samen rond het thema 'hoe kunnen we ons gezamenlijk inzetten voor een betere samenleving? We denken daarbij bijvoorbeeld ook aan een gezamenlijke inzet om racisme en vooroordelen weg te nemen.

Turks Islamitische Culturele Federatie

interviewer: P. Reesink

Er heerst een gezellige drukte na het einde van het vrijdagmiddaggebed voor en naast de Eyup-moskee in Apeldoorn. Veel Turken gaan nog even langs het cultureel centrum, een voormalig schoolgebouw. Terwijl ik me afvraag hoe ik daar Ayhan Tonca kan vinden, heeft hij me al opgemerkt. Met één hand bellend steekt hij zijn andere hand toe. Hoffelijk, zakelijk en praktisch. Zo kan men de voorzitter van de T.I.C.F. kenschetsen.

Ayhan Tonca

Scheiding godsdienst en staat

Let wel, deze stichting heeft niets te maken met de Turkse Federatie Nederland verbonden met de ultranationalistische en panturkse M.H.P. (*Milliyetçi Hareket Partisi*). Ook is ze niet te verwarren met de Nederlandse Islamitische Federatie, de naam voor de Turkse Milli Görüs moskee-organisaties sinds 1987. Nee, het gedachtegoed van de T.I.C.F. (Afrikaanserplein 40, 3072 EC ROTTERDAM) is totaal anders. Samen met de Islamitische Stichting Nederland vertegenwoordigen zij in Nederland de opvattingen van de Turkse Staat over scheiding tussen godsdienst en staat. Opgericht op 31.1.1979 is het één van de oudste islamitische organisaties en één van de snelst groeiende. Door deze sterke groei, er zijn nu 143 moskeeën aangesloten, wordt het contact met de achterban wel moeilijker. Waar men vroeger veel directe contacten had, moet dit nu anders gebeuren, bijvoorbeeld via de al gedeeltelijk werkende website www.ticf.nl. De behoeften van de achterban zijn trouwens ook anders geworden: vroeger had men hulp nodig voor de bouw van een moskee, nu wordt een bijdrage

verwacht aan het integratiebeleid. Zo worden tijdens informatieavonden ouders van kinderen op de basisschool gemobiliseerd om achterstanden in het onderwijs weg te werken.

Wat is het meest geslaagde project van de laatste twee jaar?

Na de aardbeving in Turkije hebben we meegedaan met de samenwerkende landelijke hulporganisaties om geld in te zamelen voor Turkije. Dat heeft 70 miljoen opgebracht.

Na 11 september hebben we in alle 143 moskeeën extra aandacht geschonken tijdens de Ramadan aan de *iflar*-maaltijden. Samen met burens van de moskee hebben we de avondmaaltijd ter verbreking van het vasten gedeeld. Dit is heel goed verlopen.

Prioriteiten

Als belangrijkste prioriteit voor de toekomst, zeker na 11 september, noemt Tonca het oprichten van één gezamenlijke islamitische koepel met een zo breed mogelijke representativiteit. Als het in een dergelijke koepel gaat om de gezamenlijke belangen te behartigen, dan moeten de verhoudingen van grote en kleine organisaties wel zichtbaar zijn. Je moet het dus daarover eens worden en minderheidsstandpunten meenemen. Je moet echter wel naar de Neder-

landse overheid een meerderheidsadvies kunnen neerleggen. Bijvoorbeeld over geestelijke verzorging. Nu meet de overheid met twee maten. De overheid zegt nu tegen moslims: er moet één zendende instantie zijn. Maar binnen de joodse en christelijke gemeenschappen zijn meerdere verschillende zendende instanties. Dit zou ook mogelijk moeten zijn voor moslims. Je kunt denken aan een etnische basis (Turken, Marokkanen, Surinamers) of aan een bepaald taalgebied (Turkssprekend, Arabischsprekend enz.). In het kader van het integratiebeleid worden er ook gesprekken gevoerd met Binnenlandse Zaken op etnische basis. Voor de godsdienst zou je hetzelfde kunnen doen en al die aanspreekpunten in één koepel bijeenbrengen.

Democratische structuur

Met de Turkse overheid heeft de TICF geen directe contacten. De federatie, ofschoon formeel een stichting, heeft toch een democratische structuur. De afgevaardigden van plaatselijke organisaties kiezen om de twee jaar in een ledenvergadering het nieuwe bestuur. Dit in tegenstelling tot de Islamitische Stichting Nederland, die in principe met dezelfde 143 moskeeën te maken heeft.

Is er dan geen onduidelijkheid in de taakverdeling tussen TICF en ISN?

Nee, wij zijn bezig met maatschappelijke dienstverlening, zij met puur godsdienstige zaken.

Vroeger hebben we wel islamitische scholen gehad, maar de verantwoordelijkheid hiervoor ligt nu bij de I.S.B.O. Die is volledig in handen van de Milli Görüs. Ons gaat het om de kwaliteit van het onderwijs. Die kun je ook in bestaande (niet-islamitische)

scholen verwezenlijken. Dat kan door te participeren in alle geledingen van de school, op bestuursniveau maar ook door het inpakken van cadeautjes met Kerst of Sinterklaas.

Over Kerstpakketten gesproken, in Turkije schijnen alle parlementsleden in hun pakket een fles whisky te hebben gekregen. Gebeurt dat hier in Nederland ook?

Na lezingen krijg ik nog regelmatig een fles wijn als cadeau. Je kunt je dan wel afvragen hoe lang het moet duren voordat Nederlanders begrijpen dat men geen alcohol kan geven aan moslims. Ook bedrijven houden daar onvoldoende rekening mee.

Bemoeien jullie je ook met de aanstelling van imams?

Nee, wij niet en de ISN ook niet. De lokale gemeenschappen doen een aanvraag aan de *Diyanet* (bureau voor godsdienstzaken) in Ankara via de attaché in Deventer of Rotterdam. De *Diyanet* willigt het verzoek in en detacheert iemand voor vier jaar naar Nederland.

Wat vindt u van een verplichte inburgering voor imams?

Als het om de godsdienstbeleving gaat, bepalen wij zelf waar wij onze imams vandaan halen en hoe die godsdienstbeleving gebeurt: dat kan in het Latijn, het Hebreeuws, het Grieks... Hier mag geen inmenging zijn van welke overheid dan ook. Als het gaat om: wat kunnen imams en moskeeën doen aan het integratiebeleid, is dat een heel andere discussie. Een goed voorbeeld is hier in Apeldoorn. We hebben een moskee en een cultureel centrum. De moskee, daar houdt de overheid zich totaal buiten. Maar in ons

cultureel centrum gaat het bijvoorbeeld om activiteiten met vrouwen, jongeren, volwassenen, ouderen. Als je de imam vraagt in dit centrum een bijdrage te leveren aan het integratieproces, kun je je afvragen hoe dat moet. Ik zie liever andere personen dit doen zoals Turkse opbouwwerkers, betaald door de overheid, die vanuit het cultureel centrum de integratie kunnen bevorderen.

Christelijke pastores in Nederland moeten de situatie van hun gelovigen goed kennen om advies te kunnen geven. Hoe zit dat met de Turkse imams?

Ook al spreken ze geen Nederlands, ze kennen wel de situatie van de Turkse gelovigen, ook al adviseren ze in het Turks. Zolang de Turkse gemeenschap imams uit Turkije wil, is dat hun goed recht. Als de gemeenschap er zelf aan toe is om een ander soort imam te hebben met een andere kwaliteit, zal ze dat zelf wel aangeven. Dan gaan wij als TICF werken aan de kwaliteit van de imam om hem die bagage te geven waar de gemeenschap om vraagt. Dat kan bijvoorbeeld de Nederlandse taal zijn. Dat hoort dan bij de criteria voor zijn ambtsvervulling.

Is het dan onterecht dat Minister van Bontel, de minister van immigratie en grote-steden-beleid, aandringt op integratie van imams en buitenlandse huwelijkspartners?

Vrijheid van partnerkeuze is één van mijn grondrechten. Het is aan mij om te zorgen dat mijn partner zich hier zo goed mogelijk aanpast, met behoud van zijn eigen normen en waarden. Trouwens de inburgering van nieuwkomers gaat al zeer moeizaam vanwege gebrek aan middelen, laat staan die van 'oudkomers'. En wat de imams aangaat,

wij leggen meer de nadruk op de kwaliteit van de imams. Die kwaliteit kan baat hebben bij een inburgeringscursus. Maar het feit dat hij Nederlands spreekt, geeft de imam geen andere ideeën over de islam. Ook onder Nederlandse moslims zitten fundamentalistische gelovigen. En er zijn ook Nederlandse fundamentalistische christenen die hetzelfde denken over homoseksualiteit als de beruchte imam ElMoumni.

TICF en NMO

Na het onderwerp integratie spreken we over islam en media. Binnen de Nederlandse Moslim Omroep (NMO) is geen vertegenwoordiging van de TICF of ISN. De Nederlandse Moslim Raad is als enige zendgemachtigde aangewezen door het commissariaat voor de media om alle moslims te vertegenwoordigen. Hierin zijn wel andere kleinere, ook Turkse, islamitische organisaties aanwezig maar niet de TICF of de ISN. Misschien spelen oude vetes van dertien jaar geleden hier nog een rol: toen was een belangrijke Turkse persoonlijkheid tegelijk voorzitter van de toenmalige Islamitische Omroep Stichting en van de TICF. Zoals het nu geregeld is, is er dus volgens Tonca geen goede afspiegeling en representativiteit van alle moslims in Nederland te vinden in de NMO.

Samenwerking

Sinds de Raad van Moskeeën is opgericht, met de hr. Karagül als voorzitter, werkt het TICF met alle Turkse islamitische moskeeën samen. Alleen de Suleymanli's hebben zich niet onder deze koepel willen scharen. Zo zijn er contacten met de Milli Görüs (afdeling Zuid-Nederland) via de Raad van Moskeeën. Deze Raad is ontworpen naar

het model van de Raad van Kerken in Nederland. Mits er een gemeenschappelijke deler is, wil de TICF met alle islamitische organisaties samenwerken. Zo hebben we contacten gehad met het I.O.T. van linkse signatuur en met de Alevitische moslims, die soms meer politiek dan religieus georiënteerd zijn. Helaas zijn de contacten met de christelijke kerken wat minder de laatste tijd. Maar de Hr. Tonca benadrukt dat er

vooral na 11 september, duurzame vormen van dialoog moeten ontstaan. En wel op het lokale vlak tussen moslims en christenen. Kerken en moskeeën zouden samen initiatiefnemers moeten zijn van een nog bredere dialoog met organisaties uit het maatschappelijk middenveld. Hij denkt dan aan scholen, maatschappelijk werk, politie enz. "Maar onze natuurlijk partners zijn vooral de kerken".

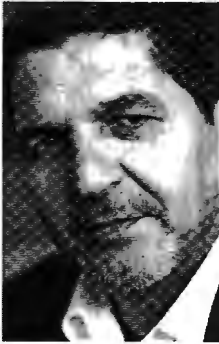
EYUP-MOSKEE IN APELDOORN

UMMON wil betrokken zijn bij overheidsbeleid integratie minderheden

Interviewer: Ane Mulder

Interview met Driss el Boujjoufi, vice-voorzitter van de Unie voor Marokkaanse Moskeeën in Nederland. Het interview vindt plaats in moskee al-Kabir aan de Weesperzijde te Amsterdam.

Driss el Boujjoufi

Aanleiding

In 1977 besloot een aantal moskeeën om eens in de vijf of zes maanden bij-een te komen om te spreken over een aantal gemeenschappelijke zaken. Er was bijvoorbeeld een verschil in de aanvang van de ramadan in Marokko en Nederland. Ook constateerden we dat de gebedstijden in Utrecht en Amsterdam tien of vijftien minuten verschilden. Terwijl het tijdsverschil tussen Utrecht en Amsterdam nog geen minuut is. Er heeft toen een aantal gesprekken plaatsgevonden en in 1982 hebben we de UMMON opgericht. Iedere aangesloten moskee zendt een afgevaardigde naar de algemene vergadering. Deze mensen komen één of twee keer per jaar bij elkaar om een aantal gemeenschappelijk zaken te bespreken. In die tijd is ook een bestuur van zeven personen gekozen. Bij de UMMON zijn tachtig moskeeën aangesloten.

Coördinatie en brugfunctie

De UMMON is een koepelorganisatie die de onderlinge samenwerking en coördinatie tussen de aangesloten moskeeën wil bevorderen. Tegelijkertijd wil ze een brugfunctie vervullen tussen deze moskeeën en de overheid. Belangrijke kwesties binnen de UMMON waren o.a. de vaststelling van de gebedstijden en het begin van de ramadan. Voor zo'n laatste onderwerp laten we ook theologen overkomen uit Marokko of uit Egypte. De kwestie van het begin van de ramadan is nog steeds aan de orde. Sommige mensen houden nog vast aan het idee dat de nieuwe maan eerst gezien moet worden met het blote oog voordat de vasten kan beginnen. Een andere methode is 'de telling': dan is de datum vastgesteld waarop de ramadan begint. Daarnaast worden besproken: het onderwijs aan de kinderen, de opvoeding, de contacten onderling, het offerfeest, het halaal slachten en onderwerpen die te maken hebben met de voorlichting aan de samenleving. Nu is er bijvoorbeeld een discussie gaande over de imam-opleiding, de contacten met de samenleving en contacten met de overheid. Maar het staat allemaal nog in de kinderschoenen. Onze organisatie verschilt van andere moslimorganisaties. Bij ons zijn de moskeeën en alle stichtingen on-

afhankelijk. Ze zijn niet verplicht om aangesloten te zijn en we hebben ze ook niet zoveel meer te bieden dan bovengenoemde discussies over gemeenschappelijke onderwerpen. Iets anders is de verblijfsvergunning van imams die uit het buitenland worden aangetrokken of het kopen van grond voor een moskee.

Eén koepel?

De UMMON maakt nog geen deel uit van een nationale moskeekoepelorganisatie. Bij de oprichting van de Raad van Moskeeën heeft de UMMON meegedaan, maar op het laatste moment is men het niet eens geworden. Maar er zijn nog wel goede contacten. De Samenwerkende Moskee Organisatie (SMO) is een recente poging n.a.v. de gebeurtenissen van 11 september 2001 om een overkoepelende organisatie van moslims in Nederland op te richten. Het begon met een werkgroep die een kenniscentrum wilde oprichten. En daarna kwam het initiatief van minister van Boxtel om een gezamenlijk contactorgaan op te richten. In een gesprek in Utrecht hebben wij toegezegd, dat landelijke moslimorganisaties ieder twee afgevaardigden zullen zenden naar dit contactorgaan. Er is nu een werkgroep Contactorgaan Islamitische Organisaties (CIO) onder leiding van dhr. Mohammed Sini van de Stichting Islam en Burgerschap, die voorbereidend werkt doet. We schorsen de samenwerking met de SMO nu een tijdje om te zien wat de werkgroep van Sini gaat doen. Want de groepen die in de SMO zitten, zitten ook in de CIO. En in de laatste gaat ook de Raad van Moskeeën meedoen. En dan hebben we alles in een. We hopen dat we er met werkgroep van dhr. Sini deze keer uitkomen.

Imamopleiding

Over een Nederlandse imamopleiding denken we serieus na. Een dergelijke opleiding moet echter wel het vertrouwen hebben van de moslims in Nederland, anders is er voor daar opgeleide imams geen toekomst. Als je imams hier opleidt, moet je rekening houden met de eisen van de werkgever. Ook moet je kijken naar de samenleving waarin ze in de toekomst gaan werken. Anders krijg je geen aansluiting. Wij vinden dat de imams die hier worden opgeleid, vanaf het begin in contact moeten staan met de moskeeën, waar ze later gaan werken. Als de opleiding voltooid is, is de imam al geworteld in de gemeenschap. Met de imams uit Marokko die wij nu hebben, is ook niet iedereen tevreden. Zij doen het wel goed wat het geloof betreft en hebben goede contacten binnen de moskeegemeenschap, maar hun grootste taak ligt buiten de moskee. Want het geloof is overal hetzelfde, maar de leefwijze verschillend. Een imam die hier is opgeleid, kent de leefwijze al. Voor onze jeugd is dat belangrijk, want we zijn natuurlijk ook bang dat onze jeugd van de moskee vervreemd. Ze komen wel naar de moskee en luisteren naar de preek, maar ze moeten wel begrijpen wat er wordt gezegd. Het zegt ze soms niet zoveel.

Jongeren

Natuurlijk zijn onze jongeren ons een zorg. Geloven ze wel, geloven ze niet, vraag je je soms af. Sommigen worden probleemjongeren, met anderen gaat het juist heel goed. Ik hoor niet vaak een Marokkaanse jongere zeggen dat hij geen moslim is. Tijdens de ramadan komen de meeste jongeren hier wel. Er is ook een groepje dat niet komt, maar dat wil niet zeggen dat zij niet gelovig

zijn. Ik ken veel Marokkaanse jongens in die zesendertig jaar dat ik in Nederland ben die ik nooit in de moskee zie. Maar op een gegeven moment komen ze toch naar de moskee. Dus het geloof blijven ze houden, maar het wordt niet beleden. Wat we wel zien is dat kinderen, die meer contact hebben met de moskee, weinig in aanraking komen met criminaliteit. Nee, dat geldt niet voor iedereen, maar met de grote meerderheid gaat het goed.

De UMMON doet naar vermogen zijn best. De jongens die een bij ons aangesloten moskee bezoeken, kunnen bijvoorbeeld taal- en huiswerklessen volgen. En imams besteden ongeveer vijfentwintig procent van de tijd in een preek aan opmerkingen over de opvoeding van kinderen. Ze wijzen op het gevaar van het slechte pad en criminaliteit, hier in Nederland. Buiten de moskeeën zijn wij echter geen gesprekspartners voor de overheid. Datzelfde geldt helaas voor welzijns- en jeugdinstanties, want de moskeeën worden niet betrokken bij bijvoorbeeld het jeugdbeleid. Wij kunnen zeker een bijdrage leveren aan de oplossing van problemen van de jongeren. Niet voor alle problemen, maar een zekere bijdrage kunnen wij wel leveren.

11 september

Naar aanleiding van de vreselijke aanslagen op 11 september in Amerika is wel enige spanning ontstaan tussen moslims en niet-moslims in Nederland. Er zijn incidenten gemeld in de pers, maar die vonden voorheen ook plaats. Momenteel worden die incidenten in verband gebracht met 11 september. Zo zijn er bijvoorbeeld op 12 september ruiten ingegooid van een moskee in

Vlissingen. En op 13 september werden er in Utrecht ruiten van een moskee ingegooid. In Woerden is er iets gebeurd; in Nijmegen is er brand gesticht in een islamitische basisschool en in Zaandam in een moskee. Bij sommige moskeeën was aanzienlijke schade, bij andere moskeeën viel het allemaal wel mee. Maar eigenlijk is de spanning binnenshuis als je naar de televisie zit te kijken, groter dan de spanning die je voelt als je op straat loopt. Ik word eigenlijk banger van de berichten op de televisie, dan dat ik me onveilig voel buitenshuis.

Ieder weldenkend mens is tegen de aanslagen in Amerika, maar ook niet blij met de vergeldingsacties in Afghanistan. De mensen die de aanslagen hebben gepleegd moeten vervolgd worden en gestraft. Maar als de bevolking en met name kleine kinderen in Afghanistan daar de dupe van worden, dat is dat echt vreselijk. Arabisch sprekende moslims bekijken de uitzendingen van El Jazeera. Ze zien beelden van kleine kinderen, baby's, wel tien, dood naast elkaar. Ze voelen dan natuurlijk een bepaalde woede. Waarom moet het zo ver komen? Bij moslims bestaat het gevoel dat de Amerikanen met twee maten meten in de wereld. Geen moslim staat echt achter de uitspraken en daden van Bin Laden. Maar als je erg tegen Amerika bent, heb je toch de neiging om Bin Laden te begrijpen, zonder zijn daden overigens goed te keuren.

Hard op weg een Nederlandse organisatie te worden: Milli Görüs (Noord)-Nederland

Interviewer : Nico Landman

Milli Görüs is een islamitische beweging van Turkse origine, die vooral bekend is geworden door de politieke partijen die eruit zijn voortgekomen, in het bijzonder de Welvaartpartij (Refah Partisi) en de Partij van de Deugd (Fazilet Partisi) van Necmettin Erbakan. Deze partijen werden op last van de Turkse legerleiding ontbonden vanwege een verbod op religieuze politiek in dat land.

Milli Görüs is een van de grootste moslimorganisaties in Duitsland. In Nederland kent Milli Görüs twee landelijk koepelorganisaties: de Nederlandse Islamitische Federatie (NIF) die zich op de zuidelijke helft van ons land richt, en Milli Görüs Nederland (MGN) voor de noordelijke helft. MGN is gevestigd in Amsterdam (Postbus 56884, 1040 AW Amsterdam, tel: 020-618 2986, email igmgned@xs4all.nl). Nico Landman sprak met Hacı Karacaer, directeur van MGN.

Wat zijn jullie doelstellingen en belangrijkste activiteiten op dit moment?

Karacaer: in ons werkplan hebben we dat samengevat onder de termen "integreren, emanciperen, participeren en presteren". Dat betekent dat we volwaardig burger willen zijn van de Nederlandse maatschappij en een positieve bijdrage aan die samenleving willen geven. Aan de ene kant houden we vast aan onze religieuze en culturele eigenheid, aan de andere kant leggen we er de nadruk op dat die identiteit dynamisch is en allerminst betekent dat je je vastlegt op een versteende cultuur van het land van herkomst. We willen onze achterban actief laten participeren in ouderraden, maatschappelijke organisaties en politieke partijen. Ze moeten meedoen aan maatschappelijke debatten. Daarvoor is kadervorming en training nodig. Dat lukt alleen door intensief samen te werken met overheid en welzijnsinstellingen, vooral op wijkniveau. We willen dat onze moskeeën geworteld zijn in de buurten waar ze zijn gevestigd. Onze doel-

stelling is veel breder dan de godsdienst. Religie is maar één aspect van ons werk. Vijf keer per dag bidden – dat weten de moslims wel, daarvoor hebben ze geen ondersteuning door een landelijke organisatie nodig. Maar om de moslims volwaardige burgers van de samenleving te maken komt meer kijken.

Wat betekent dit concreet voor de activiteiten?

In Amsterdam heeft onze Aya Sofya moskee bijvoorbeeld meegewerkt aan de dodenherdenking op 4 mei en op verschillende plaatsen zijn we met onze jongeren bezig geweest na te denken over de betekenis van bevrijdingsdag op 5 mei. In Heemskerk zijn we bezig om samen met een welzijnsinstelling ouderenbeleid te ontwikkelen, en een project voor begeleiding naar werk. We organiseren voorlichtingsbijeenkomsten. Na de aanslagen van 11 september hebben we in rouwdiensten in onze moskeeën ons medeleven met de slachtoffers betuigd. Verder hebben we ons actief gemengd in landelijke

debatten naar aanleiding van deze aanslagen. Die actieve opstelling naar buiten toe werkt ook door onder onze achterban. Die wordt door onze stellingnamen ook uitgedaagd om erover na te denken en te discussiëren.

Hoe is die relatie met de achterban?

We hebben in Noord-Nederland 22 aangesloten moskeeën en ruim honderd stichtingen en verenigingen. Bij dat laatste moet je denken aan vrouwenorganisaties en jongerenverenigingen. We hebben 5000 geregistreerde leden voor Noord-Nederland alleen. De achterban schat ik op 30.000 voor heel Nederland. Dat zijn voornamelijk moslims van Turkse afkomst. MGN richt zich op de noordelijke helft van ons land, zeg maar vanaf de lijn Alphen Utrecht – Ede. De opdeling in noord en zuid is eigenlijk meer spontaan gegroeid dan gepland. Aanvankelijk vormde de NIF de Milli Görüşfederatie voor heel Nederland. Maar de afdeling Amsterdam trad in de jaren negentig veel naar buiten, en kreeg een eigen gezicht. Dat had alles te maken met ons conflict met de deelraad De Baarsjes over de Aya Sofya moskee in Amsterdam-West. Dat conflict kwam uitgebreid aan de orde in de landelijk pers en onze Amsterdamse afdeling een landelijke bekendheid. De koers die wij uitzetten, gericht op emancipatie en participatie, sloeg aan bij andere afdelingen en zo kregen we vanzelf een landelijke uitstraling. Vervolgens is in goed overleg met de NIF besloten om de werkzaamheden op landelijk niveau onderling te verdelen. Dat was ook wel zo praktisch, want landelijk was de groep te groot geworden om vanuit één punt aan te sturen. Maar nogmaals, dat is meer gegroeid dan zo gepland.

We hebben nu op landelijk niveau apart een jongerenfederatie, een vrouwenfederatie en een moskeefederatie, die allemaal de contacten met de plaatselijke verenigingen onderhouden. Het landelijk bestuur coördineert de contacten tussen de federaties. Daarnaast hebben we maandelijks overleg van de imams en de voorzitters.

Zo kunnen we onze activiteiten onderling afstemmen en gezamenlijk plannen uitwerken. Overigens is uiteindelijk de relatie hiërarchisch. Als het nodig is kunnen we een bestuurslid van een aangesloten vereniging ontslaan.

Wat is jullie rol in de landelijke raden van moskeeën?

Daar doen we niet meer aan mee. Ik heb bijvoorbeeld geen zin om me te mengen in gevechten over de zendmachtiging, die nu al jaren is gevoerd tussen de Nederlandse Moslimraad en Islamitische Raad Nederland.

Onze zusterorganisatie, de NIF, heeft in het verleden wel in de Nederlandse Moslimraad (NMR) meegedaan, en later in de Landelijke Raad van Moskeeën. Maar de praktijk heeft steeds weer uitgewezen dat lidorganisaties van zo'n raad niet op één lijn zaten, en niet met één mond konden spreken. Ook de meest recente poging om de tegenstellingen te overbruggen lijkt alweer mislukt. De Samenwerkende Moskee Organisatie bestond nog maar net of hij werd alweer op non-actief gezet.

Ik kan mijn tijd beter besteden. Laten we onder ogen zien dat de verdeeldheid onder de moslimorganisaties groot is. De huidige generatie moslimleiders komt uiterst moeizaam tot samenwerking. Ik zie dat als een teken van gebrekkige emancipatie van de

eerste generatie moslims die naar Europa kwam. Jammer, maar het is niet anders. Daarom verspillen wij onze energie niet aan moeizame pogingen om tot een landelijk representatief orgaan te komen. Representativiteit is zo wie zo niet mogelijk, want "de" moslims bestaan niet. Dus kan niemand namens hen spreken. Ik hou het liever duidelijk. Ik heb geen enkele pretentie namens de moslims naar buiten te treden. Ik kan wel namens Milli Görüs Nederland spreken, want die heeft mij aangesteld en ik houd me aan het werkplan dat ik met deze organisatie heb afgesproken.

Als op deelterreinen samenwerking met andere moslimorganisaties zinnig is, dan graag, maar dan moet het gaan om een concreet doel.

Wat vinden jullie van de huidige discussie over een nieuwe imamopleiding, en de verplichte inburgering van imams uit het buitenland?

Met de theologische opleiding zijn we al lang bezig. Dat kan wat ons betreft het beste aan een van de bestaande universiteiten. Dat biedt de beste kans op kwaliteit. Een eigen islamitische universiteit hoeft voor ons niet. Het moet niet gaan om de status van een eigen instituut, maar inhoud en niveau.

Met de inburgering van imams zijn we ook druk bezig. De Letterenfaculteit van de VU verzorgt voor onze imams taalcursussen en lessen maatschappijleer. Onze moskeeën werken daar graag aan mee, omdat het bijdraagt aan het functioneren van de imams. Ook met het verplichte karakter van deze inburgering heb ik geen moeite.

Milli Görüs staat internationaal nogal onder druk. In Duitsland zijn stemmen opgegaan om jullie zusterorganisatie te verbieden als fundamentalistische organisatie. Wat merken jullie daarvan?

We volgen de situatie daar natuurlijk. Ik heb alle vertrouwen in de Duitse rechtstaat en kan ik me niet voorstellen dat ze onze zusterorganisaties daar gaan verbieden. De aanleiding van die discussie is de ontbinding van de Kaplanbeweging (een militante afsplitsing van de Milli Görüs die sinds de jaren tachtig vanuit Duitsland fulmineert tegen de Turkse seculiere republiek, NL). Maar dat is een totaal ander verhaal, omdat de Kaplanbeweging werd verdacht van gewelddadige activiteiten. Milli Görüs heeft zich daar steeds verre van gehouden.

Maar ook als er in Duitsland spanningen zijn over Milli Görüs, zie ik dat niet doorwerken in Nederland. We werken als jaren samen met allerlei Nederlandse instanties en hebben hun vertrouwen gewonnen. Belangrijk is daarbij transparantie over onze identiteit, openheid over onze bedoelingen. Geen geheimzinnigheid over onze achtergronden en onze betrokkenheid bij de Milli Görüs als geheel.

Ach, er zijn ook in Nederland wel pogingen om ons in een kwaad daglicht te stellen. Die pogingen komen vooral van links fundamentalistische Turken, die ons willen vastpinnen op het verleden en niet willen accepteren dat wij een ontwikkeling hebben doorgemaakt. Maar of zij dat nu leuk vinden of niet, wij zijn hard op weg een Nederlandse organisatie te worden.

Landelijke Moskeeorganisaties in Nederland: verscheidenheid en eenheid

Nico Landman

1. Het ontbrekende platform

Eind september vorig jaar werd in de Nederlandse pers de oprichting van een nieuwe landelijke moslimorganisatie aangekondigd, de Samenwerkende Moskeeorganisaties Nederland (SMO). Deze SMO zou een platform worden van Turkse, Surinaamse, Bosnische, Pakistaanse, Somalische en Indonesisch moslimorganisaties. De SMO zou als representatief orgaan namens de moslims een gesprekspartner gaan vormen voor de overheid. Nog geen twee weken later werd alweer meegedeeld dat de SMO zijn activiteiten opschortte. Inmiddels was onder leiding van Mohammed Sini, voorzitter van de stichting Islam en Burger-schap, een werkgroep geformeerd die eveneens een representatief overkoepelend orgaan van moslimorganisaties hoopte op te richten. Volgens de planning moet deze werkgroep binnenkort met aanbevelingen komen. De publiciteit rond deze poging en eerdere, mislukte initiatieven doet ons bijna vergeten dat er wel degelijk goed functionerende landelijke islamitische organisaties bestaan. Enkele landelijke koepelorganisaties hebben zich de afgelopen decennia weten te ontwikkelen tot vaste waarden binnen de islam in Nederland. In dit artikel geef ik een overzicht. Enkele van de genoemde organisaties komen ook elders in dit nummer van Begrip aan het woord.

overkoepelende organisaties

Met de "overkoepeling van de koepels" wil het evenwel niet erg vlotten. De interne verdeeldheid onder de moslimorganisaties blijkt een hardnekkig sta-in-de-weg voor het door velen gewenste representatieve orgaan van moslims. Anderzijds zien we moslimorganisaties uit de diverse "kampen" wel op allerlei terreinen samenwerken, bijvoorbeeld in plaatselijke raden van moskeeën. Als gevolg hiervan blijft de kaart van islamitisch Nederland tamelijk onoverzichtelijk.

2. Landelijke koepels: een overzicht

In 1992 heb ik een poging gedaan om de islamitische organisaties van Nederland in kaart te brengen (Nico Landman, Van Mat to Minaret. *De Institutionalisering van de Islam in Nederland*. Amsterdam 1992). Nu, tien jaar later, kunnen we constateren dat de belangrijkste organisaties van toen nog steeds het gezicht van de islam in ons land bepalen. Natuurlijk, deze organisaties hebben niet stilgezeten. Enkele hebben een nieuwe generatie leiders gekregen, beter opgeleid dan hun voorgangers en daardoor beter toegerust om met de Nederlandse overheid, de kerken, en de media te communiceren. En er zijn nieuwe islamitische organisaties bijgekomen, inclusief enkele islamitische studentenverenigingen en een tweetal islamitische universiteiten. Niettemin blijft een belangrijk deel van het religieuze leven van moslims georganiseerd rond dezelfde clusters van moskeeën die tien jaar geleden al het beeld bepaalden. Een belangrijke scheidslijn tussen die clusters van moskeeën is de etnische achtergrond van de bestuurders en bezoekers van de moskeeën en islamitische centra. De taal die in preken en religieus onderwijs wordt gebruikt, is daarbij cruciaal. Maar ook blijvende banden met het land van herkomst zorgen voor groepsvorming binnen de islamitische bevolking van ons land.

2.1. Turkse koepelorganisaties

De Turkse islamitische organisaties vormen in ons land sinds jaar en dag de grootste groep. Zij beheren ruim 200 moskeeën, waarvan een groeiend aantal echt als moskee is gebouwd, herkenbaar aan de minaret.

Diyanet

Veruit het grootste aantal van deze moskeeën, zo'n 140, werkt samen met het Directoraat voor Godsdienstzaken van de Turkse staat ("Diyanet"). Dit is de organisatie die in Turkije alle moskeeën beheert en er de imams aanstelt. Ook in Nederland blijkt de band met Diyanet vooral uit de aanstelling van de imams. De imams in deze moskeeën worden door de Turkse overheid aangesteld en dus betaald. Ze komen voor een periode van vier jaar naar Nederland om vervolgens naar Turkije terug te keren. Loyaliteit tegenover de Turkse republiek en een harmonieus samengaan tussen islam en Turkse cultuur is kenmerkend voor dit cluster van moskeeën. Op landelijk niveau wordt dit cluster vertegenwoordigd door twee koepelorganisaties, de Islamitische Stichting Nederland (ISN; op zijn Turks: *Hollanda Diyanet Vakfi*) en de Turks-Islamitische Culturele Federatie (TICF). Deze twee hebben verschillende taken en aandachtsvelden. De ISN richt zich op het bouwen van moskeeën en het coördineren van het werk van

de imams. De TICF concentreert zich op maatschappelijke belangenbehartiging. Beide organisaties drukken vanwege hun omvang een belangrijk stempel op de kaart van islamitisch Nederland. Bij alle pogingen om tot een representatief orgaan van moslims te komen, hebben zij (of althans één van beide) een sleutelrol vervuld.

Milli Görüs

De tweede groep van Turkse moskeeën valt onder de paraplu van Milli Görüs. Met ruim 35 moskeeën en meer dan 150 daarmee verbonden verenigingen en stichtingen is dit een beduidend kleiner, maar wel zeer actief geheel van islamitische organisaties in Nederland. Deze beweging is nauw verbonden met de politieke partijen van Necmettin Erbakan, waaronder de Nationale Heilspartij in de jaren 1970 en de Welvaartspartij in de jaren 1980 en 90. Erbakan was het gezicht van politieke islam in Turkije. Door de geseculariseerde elite van Turkije, inclusief de legertop, werd hij fel bestreden. Zij zagen hem als een gevaar voor de verworvenheden van de moderne seculiere republiek van Mustafa Kemal Atatürk. Onder Turken in West-Europa bouwde Milli Görüs in de jaren tachtig een indrukwekkend netwerk aan organisaties op. En evenals de geestverwanten in Turkije geldt Milli Görüs Europa als een bolwerk van politieke islam, ofwel van islamisme. Hoewel dit Europese netwerk aanvankelijk vooral functioneerde als verlengstuk van de Turkse politiek, heeft Milli Görüs Europa ook zijn eigen dynamiek gekregen. Dit is vooral te danken aan een nieuwe generatie jonge leiders die de nadruk legt op het actief participeren in de Europese samenleving. Zij staan voor de taak het fundamentalistische imago van de

beweging achter zich te laten – voorwaar geen geringe opgave.

Stichting Islamitisch Centrum Nederland

De derde groepering onder de Turkse moslims in ons land kan worden getypeerd als mystiek en conservatief. Het betreft de volgelingen van de Naqshibandi-shaykh Süleyman Hilmi Tunahan. Deze shaykh is in 1959 overleden, maar zijn schoonzoon Kemal Kacar bouwde een indrukwekkend netwerk van organisaties op. Overall in Turkije heeft deze groepering internaten waar jongeren in de avonden en weekenden religieus onderwijs kregen. In Nederland is deze groep vertegenwoordigd door de Stichting Islamitisch Centrum Nederland (SICN), die ruim 30 moskeeën heeft. Zij vormen een gesloten gemeenschap die zich voornamelijk richt op het religieus onderwijs aan de eigen achterban.

Alevieten

Tenslotte mag de Alevitische islam niet onvermeld blijven. Terwijl de drie eerdergenoemde groeperingen tot de soennitische meerderheid onder de Turken behoren, vormen de Alevieten een geheel eigen gemeenschap binnen de Turkse samenleving. Het Alevitisme combineert sjii'tische en mystieke tradities met herinneringen aan eeuwenlange vervolging en onderdrukking door soennitische overheden. Alevieten zijn krachtige pleitbezorgers van een seculiere samenleving, individuele vrijheden, en de gelijkberechtiging van man en vrouw. Zij hebben geen moskeeën, maar wel eigen culturele centra. In Nederland zijn er ruim 30 Alevitische verenigingen.

2.2. Marokkaanse koepelorganisaties

Na de Turken vormen de Marokkanen de grootste etnische groep onder de moslims in ons land. Ongeveer 140 moskeeën in Nederland worden voornamelijk door Marokkanen bezocht. De preek is er in het Arabisch, al is voor een belangrijk deel van de moskeegangers het Berbers de moedertaal en het Arabisch slechts een taal die ze op school hebben geleerd. De kennis van het Arabisch is een gemeenschappelijk element voor islamitische immigranten uit vele andere landen dan Marokko: Egyptenaren, Irakezen, Soedanezen, enzovoort. Vandaar dat moslims uit die landen zich in het algemeen eerder bij een Marokkaanse moskee hebben aangesloten dan bij een Turkse. Omgekeerd komt het voor dat Egyptische, Libische of Soedanese moslims de initiatiefnemers zijn voor de stichting van een islamitisch centrum dat vervolgens vooral door Marokkanen wordt bezocht.

*Marokaanse moskee en cultureel centrum
in Alphen aan de Rijn*

Bovendien zijn er enkele internationale moslimorganisaties in Nederland actief, die

hun centrum hebben in de Arabische wereld, en zich ook in ons land voornamelijk op de Arabischtalige moslims richten. Het is daarom misschien beter over Arabische, dan over Marokkaanse moskeeën te spreken.

UMMON

Veruit de grootste overkoepelende organisatie onder deze moskeeën is de UMMON, de Unie van Marokkaanse Moskeeën in Nederland. Bij de UMMON zijn tachtig moskeeën aangesloten. De UMMON heeft zich sinds haar oprichting in 1977 loyaal opgesteld tegenover de Marokkaanse overheid. Vanwege deze opstelling is zij hard aangevallen door critici van het bewind van koning Hassan II. Deze verweten de UMMON een politiek instrument van het Marokkaanse regime te zijn om de Marokkaanse onderdanen in het gareel te houden. UMMON heeft zijn banden met de Marokkaanse ambassade nooit ontkend maar beschuldigingen van ondemocratisch handelen altijd van de hand gewezen. Dit "belaste" verleden lijkt de UMMON inmiddels niet langer te achtervolgen. In diverse overlegsituaties wordt deze unie geaccepteerd als vertegenwoordiger van een belangrijk deel van de Marokkaanse moskeeën in ons land.

Overige Arabische moslimorganisaties

De overige Marokkaanse en/of Arabische moskeeën in Nederland zijn in veel gevallen niet aangesloten bij een landelijke moskeeorganisatie. Andere vormen kleinere clusters van geestverwante organisaties, soms met een fundamentalistisch signatuur. Enkele van deze organisaties hebben de laatste maanden in het brandpunt van de aandacht gestaan, doordat ze in verband werden gebracht met radicaal-islamitische

internationale netwerken. Een voorbeeld is de stichting El Tawheed te Amsterdam die vorig jaar oktober vanwege anti-semitische uitlatingen op haar website negatief in het nieuws kwam. Al veel eerder kreeg de Libische stichting *Al-da'wa al-islamiyya* te Utrecht een bedenkelijke reputatie. Immers de vreemdelingenpolitie trok op advies van de BVD de verblijfsvergunning in van de imam.

Over dit complex van Arabische moslimorganisaties buiten de UMMON, zoals het zich de laatste jaren heeft ontwikkeld, is weinig betrouwbare informatie voorhanden.

2.3. Surinaamse en Pakistaanse islamitische koepelorganisaties

De derde cluster van islamitische organisaties in ons land wordt vooral gedragen door de Hindostaanse moslims uit Suriname. Deze moslims hebben hun wortels in het Indische subcontinent. Nog altijd zijn er talrijke dwarsverbindingen tussen de Hindostaans-islamitische gemeenschappen in Nederland en landen als Pakistan en India.

Ahmadiyya

Onder hen kunnen we twee gemeenschappen onderscheiden, die met elkaar op gespannen voet staan. De kleinste gemeenschap is die van de Ahmadiyya. Deze 19^e eeuwse beweging uit Brits Indië is wereldwijd missionair actief, maar wordt overal door soennitische moslims bestreden als een buiten-islamitische sekte. Vooral hun overtuiging dat hun stichter, Mirza Ghulam Ahmad, een profeet was, druiste in tegen de orthodoxe leer dat Mohammed de laatste profeet was geweest. Daarnaast onder-

scheidt de Ahmadiyya zich door relatief liberale opvattingen over de rol van vrouwen en over de heilige oorlog. De beweging zelf kent twee richtingen, waarvan er één – namelijk de Lahore-richting – veel aanhang wist te verwerven in Suriname. De Nederlandse tak werkt op landelijk niveau samen in de FAAIIN, ofwel de Federatie van Ahmadiyya Verenigingen tot de Verbreiding van de Islam in Nederland.

World Islamic Mission

De tweede groep Hindoeestaanse moslims zijn soennitisch. De belangrijkste stroming onder hen is de Barelwi-beweging. Deze beweging, die eveneens zijn oorsprong heeft in Brits Indië, heeft een sterk mystieke inslag. Ook in Nederland worden de meeste Surinaamse moskeeorganisaties gedragen door leden van een mystiek genootschap. Sterker nog, zij zijn doorgaans pupillen van een en dezelfde mystieke leermeester of “pir”, die dan ook als de geestelijk leider van de organisatie wordt beschouwd. De in Nederland meest invloedrijke *pir* is Shah Ahmad Noorani. Deze Pakistaanse geestelijke was in 1972 de medeoprichter van de *World Islamic Mission*. Vervolgens stichtte hij daarna een internationaal netwerk van aangesloten organisaties, onder meer in Pakistan, Canada, Mauritius, Engeland en Nederland. De Nederlandse afdeling van de WIM is de grootste landelijke koepelorganisatie van Surinaamse en Pakistaanse moskeeën. De WIM heeft de laatste jaren veel energie gestoken in het bouwen van nieuwe moskeeën. Ze is betrokken bij enkele islamitische scholen, en heeft een eigen imamoopleiding, de *Jamia Madinatul Islam* in Den Haag. Een aantal Hindostaans-islamitische organisaties richt zich op andere geestelijke

leiders en zijn niet bij de WIM van Noorani aangesloten maar hebben hun eigen landelijke netwerken.

3. Onderlinge samenwerking

Het bovenstaand overzicht is nog maar een versimpeld beeld van de werkelijkheid. Verschillende kleinere groeperingen heb ik buiten beschouwing gelaten. Maar het overzicht is voldoende om een indruk te geven van de veelkleurigheid van de moslimorganisaties op landelijk niveau. Die veelkleurigheid is allereerst bepaald door de verscheidenheid aan etnische achtergronden. Daarnaast hebben we kunnen zien dat diverse stromingen en organisaties uit de landen van herkomst erin zijn geslaagd onder de islamitische migranten in Nederland een stevig verankerde positie te verwerven.

Deze verscheidenheid neemt niet weg dat er wel degelijk een besef van eenheid en saamhorigheid bestaat. Veel moslims benadrukken dat ze ongeacht verschillende etnische achtergronden één gemeenschap vormen, de islamitische *oemma*. Vanuit religieus oogpunt wordt de onderlinge verdeeldheid vaak krachtig afgewezen. Weliswaar komt het voor dat Marokkaanse en Turkse moslims hun gebeden verrichten in twee lokalen van hetzelfde voormalige schoolgebouw. Maar imams hebben deze regeling vaak afgewezen als strijdig met de islamitische eenheid.

Ook in de praktijk wordt de etnische verscheidenheid op allerlei fronten overstege. Veel nieuwe initiatieven worden niet langer door moslims uit slechts één etnische groep gedragen. In de islamitische basisscholen en hun overkoepelde organisatie, de ISBO, werken moslims van verschillende herkomst

samen. Ook andere islamitische initiatieven in het onderwijs dragen dit multi-etnische karakter. Voorbeelden zijn de opleiding tot (islamitisch) godsdienstleraar aan de Educatieve Faculteit Amsterdam, en de diverse pogingen om een islamitische theologische opleiding te stichten.

Op plaatselijk niveau zien we de moskeeorganisaties – althans de soennitische organisaties – steeds vaker gezamenlijk optrekken. Het SPIOR (Stichting Platform Islamitische Organisaties Rotterdam) is hier een goed voorbeeld van.

4. Landelijke representatie

Ook op landelijk niveau is het besef van gemeenschappelijke uitdagingen en belangen duidelijk aanwezig. Ik denk daarbij vooral aan de godsdienstige uitdaging om uiting te geven aan de islam binnen een niet-islamitische omgeving. Daarvoor is gezamenlijk optreden soms noodzakelijk, in het bijzonder in overleg met de rijksoverheid.

Vanaf het einde van de jaren zeventig zien we dan ook pogingen om een landelijk representatief orgaan van de moslims op te richten. Dit blijkt een uiterste moeizaam proces van coalitievorming en afsplitsingen, toenadering en verwijdering. In de jaren negentig werd het beeld bepaald door een tweetal islamitische raden, die beide een “overkoepeling van koepelorganisaties” genoemd konden worden. De grootste, de Islamitische Raad Nederland (IRN), was een in 1992 opgericht samenwerkingsverband van de ISN, de UMMON en de WIM. Met enig recht kon de IRN beweren namens de

meerderheid van de Turkse, Marokkaanse en Surinaamse moskeeën te spreken. Dit is overigens nog niet hetzelfde als de meerderheid van de moslims. De samenwerking tussen deze Turkse, Marokkaanse en Surinaamse moskeeorganisaties kwam ook tot uiting in de Islamitische Omroepstichting, die enkele jaren radio- en televisieuitzendingen over de islam mocht verzorgen. Helemaal duurde dit niet lang. De samenwerking tussen de drie partijen binnen deze omroeporganisatie verliep zo dramatisch dat het Commissariaat van de Media na diverse mislukte bemiddelingspogingen de zendtijd introk en vervolgens toewees aan de concurrent, de Nederlandse Moslimraad (NMR).

Deze organisatie bundelde sinds 1992 een aantal kleinere landelijke koepelorganisaties, die bij de stichting van de IRN buiten de boot waren gevallen. De NMR had bevestigend minder plaatselijke organisaties achter zich dan de IRN, maar was wel breed van samenstelling. Nadat de NMR zendtijd op radio en televisie had gekregen, droeg ze de daarbij horende taken op aan de Nederlandse Omroepstichting.

Het bestaan van twee raden stond hun erkenning door de overheid in de weg en leidde tot op verschillende fronten tot een patstelling. Zo heeft de overheid al in 1989, in reactie op adviezen van de commissie Hirsch-Ballin, aangekondigd de aanstelling van islamitische geestelijke verzorgers in gevangenissen, de krijgsmacht en ziekenhuizen te ondersteunen. Dit komt in de praktijk niet van de grond, omdat er geen landelijke moslimorganisatie is, die door de overheid wordt erkend als "zendende instantie" van de geestelijk verzorgers.

Diverse pogingen om de patstelling te doorbreken zijn op niets uitgelopen. De Lande-

lijke Raad van Moskeeën (LRM, opgericht 1996) was zo'n poging. Hiertoe zouden vrijwel alle lidorganisaties van de IRN en NMR moeten gaan behoren. Maar al spoedig bleek dat feitelijk alleen Turkse organisaties in deze nieuwe raad participeerden. De Nederlandse Islamitische Raad (NIR, eveneens opgericht in 1996) claimde eveneens een breed samengestelde organisatie te zijn, maar kon die claim niet waarmaken.

Van nog recentere datum is de SMO, de Samenwerkende Moskeeorganisaties, die – zoals ik hierboven heb aangegeven – het afgelopen najaar haar activiteiten opschortte om een nieuw initiatief tot samenwerking de kans te geven. Het wachten is nu op aanbevelingen van de werkgroep Mohammed Sini, die met steun van de overheid de mogelijkheden van een representatief orgaan voor moslims opnieuw onderzoekt. Gezien de ervaringen van de afgelopen twintig jaar is er geen reden voor al te veel optimisme. Haci Karacaer, directeur van Milli Görüs Nederland, heeft al aangegeven weinig heil te zien in dit soort moeizame coalitievorming. Natuurlijk is het wel mogelijk om een formule te bedenken om de zetels in een nieuwe islamitische raad te verdelen tussen de landelijke organisaties. Maar of die nieuwe raad een lang leven is beschoren moet dan weer worden afgewacht. Als alternatieve oplossing is wel gesuggereerd om het Belgische voorbeeld te volgen. Daar hebben de moslims op initiatief van de overheid vertegenwoordigers in een officieel overlegorgaan gekozen. Dit Belgische voorbeeld, dat in een van de volgende nummers van Begrip uitvoeriger aan de orde komt, roept wel de vraag op of de sterke overheidsbemoediging in dat proces niet strijdig is met de idee van scheiding van

kerk en staat. Hoe dit ook zij, in Nederland is de representatie van moslims op landelijk niveau een onopgelost probleem.

Interne coördinatie

Hiermee is niet alles gezegd over de landelijke moslimorganisaties. Het beeld over de moeizame onderlinge samenwerking is maar één kant van de medaille. Uit onze gesprekken met de woordvoerders blijkt dat de koepelorganisaties intern belangrijke coördinerende functies hebben. De landelijke moslimorganisaties worden bijvoorbeeld vaak ingeschakeld bij het aantrekken van een nieuwe imam. Sommige van deze organisaties verzorgen trainingsweekenden voor de imams van hun moskeeën om gezamenlijk na te denken over actuele onderwerpen in de Nederlandse samenleving. Ze organiseren bijeenkomsten voor hun jeugdorganisaties en sturen deze organisaties aan. Ze verspreiden literatuur onder hun lidorganisaties. De kleur van een moskeeorganisatie wordt zo mede bepaald door de landelijke organisatie waarmee zij samenwerkt.

De landelijke moslimorganisaties spelen een coördinerende rol of verlenen diensten aan het plaatselijk niveau. De bouw van een

nieuwe moskee en de besprekingen daarover met de gemeentelijke overheid is zelden een zaak van de plaatselijke moskeevereniging alleen. Meestal zijn daarbij ook mensen van de landelijke organisatie bij betrokken, soms als adviseur achter de schermen, soms als woordvoerder aan de onderhandelingstafel. Ook valt te denken aan de bedevaart naar Mekka. Georganiseerde bedevaartreizen met begeleiding van een imam uit de eigen gelederen horen tot het vaste aanbod van de landelijke moslimorganisaties. Weer een ander voorbeeld is de begrafenisregeling die enkele van deze organisaties hebben getroffen voor hun achterban. Via een fonds wordt bij overlijden het vervoer van het stoffelijk overschot naar het land van herkomst mogelijk gemaakt. Er zijn vele andere voorbeelden te noemen van coördinerende activiteiten door de landelijke koepelorganisaties.

Kortom, moskeeën staan niet op zich, maar vormen onderdeel van een van de landelijke netwerken of organisaties. Deze landelijke koepelorganisaties van moskeeën hebben de laatste twintig jaar een vrij stevige positie opgebouwd in Nederland. En ook de komende decennia zullen ze naar alle waar-

schijnlijkheid nog mede het gezicht van de islam in Nederland bepalen..

*Het landelijk kantoor van de ISN
aan de Javustraart 2, 2585 AM
Den Haag*

Moslims in Europa en elders

Vreugde door Onthouding

Een vredeshymne uit de eeuwenoude liturgie van de Grieks-orthodoxe kerk klonk ons 's morgens tegemoet bij het betreden van de kapel aan het begin van onze bijeenkomst. Soefi-muziek weerklonk voordat wij ons voor het middagebed naar de moskee be-gaven.

Moslims en christenen zijn wij van uiteenlopende herkomst en richting, met zeer ge-varieerde levensverhalen, maar allen op zoek naar de Bron. Onze onderlinge ver-schillen erkennen wij, maar door gezamen-lijke verdieping ervaren wij wat ons bindt. Ook deze keer kwamen wij bijeen in het psycho-medisch centrum Parnassia in Den Haag, waar de geestelijke verzorging be-schikt over een paviljoentje met kapel, mandir, moskee en vergaderzaal. Vreugde door onthouding was het thema voor deze dag.

“Toon mij de weg, Heer, die Gij beschikt hebt, dan wijk ik daar nooit van af.” “Want heilzaam is alles wat Gij bepaalt. Zie, ik verlang Uw bevelen te volgen.” “Waar ge-voelens van haat overstromen, dat wij daar liefde verkondigen.” “Waar onenigheid is en tweedracht, dat wij daar vrede bouwen.” “Dat wij staande blijven in het geloof, waar droefheid en angst is voor morgen.” “Kyrie eleison – Heer ontferm U. Heer ontferm U.” “Eeuwige, laat Uw aangezicht over ons op-gaan en geef ons vrede. Amen.”

Op het morgengebed in de kapel volgde meditatie in de moskee. Een moderne versie van Psalm 1 vormde de opening. “Als een

boom wil jij zijn, als een boom met wortels aan stromend water, gevoed door de Bron van alle leven... door God gekend.” Stilte kwam binnen in ons hart. Wij luisterden naar het verhaal uit Soera 19: 22-26, waar Maria, op een verre plek geplaagd door ge-boorteweëen, vers water en rijpe dadels ontving als kostbare gaven van God. “Dus eet en drink en verkoel jouw ogen. Maar als jij iemand van de mensen ziet, zeg dan: “Voorwaar, ik heb de Barmhartige beloofd te vasten, dus zal ik vandaag tot geen mens spreken.”” Wij luisterden ook naar wat Je-zus zei, volgens Mattheüs 6: 16-18: “Maar gij, zalf uw hoofd, als gij vast, en was uw gelaat, om u niet bij uw vasten aan de men-sen te vertonen, maar aan uw Vader, die in het verborgene is; en uw Vader, die in het verborgene ziet, zal het u vergelden.” In een lange stilte overwogen wij deze woorden, een stilte waarin alleen het luiden van een klok en de roep van een haan van buiten tot ons kwamen. Onze voorgangster sloot af met het gedenken van hen die nu op de vlucht zijn voor oorlogsgeweld; hen die op zoek zijn naar zichzelf, naar de Weg in dit leven; hen die leiding geven in de wereld en in geloofsgemeenschappen; hen allen die ons dierbaar zijn. “Lof zij de Heer. Er is geen god dan Hij, de Levende, de Zelfstan-dige.”

Alhamdulillah – alle lof is aan God. Allahu akbar – God is de grootste. Het middage-bed bracht ons opnieuw samen in de mos-kee. Het bracht ons ook “terug op aarde”, tot het besef dat wij zijn als de boom die weliswaar reikt naar de hemel maar hier

beneden geworteld is. In de vergaderzaal, waar wij spraken over wat de meditatie bij ons had losgemaakt, kwam het beeld van die boom herhaaldelijk naar voren. De boom, die drinkt uit de Bron van alle leven. De wortels – profeten, boodschappers – waardoor het water tot de boom komt. De verschillende bronnen – geloven – waaruit wij putten, maar die in één zelfde Bron hun oorsprong vinden. Het water beneden ons, in ons diepste zelf. De vreugde van het leven uit die innerlijkheid, die ons pijn doet overwinnen en ons sterk doet staan in de realiteit van alle dag. De prioriteit van het zich concentreren op de gaven van God die ons in het verborgene telkens weer toeval- len, kreeg hierbij de nadruk van velen. Vasten, het zich onthechten van wat wereld- se goden ons voorhouden, is er onlosmake- lijk mee verbonden. Vasten is uitdrukking van onze liefde voor de Schepper; het brengt lichaam en geest tot rust en maakt ruimte voor meer welvaart en vrijheid voor onze medemens. Geniet dan van het won- derlijke verborgene dat er is tussen jou en jouw Heer, maar doe de vrede, de vreugde, de vriendschap die God jou schenkt ook uit- stralen in je leven in de wereld, zoals de takken uit een boom omhoog schieten. Werk samen met andere mensen aan een goede wereld vol vrolijkheid en kleur, tel- kens vernieuwend, geïnspireerd door God. - Jan Landheer

Teleurstellend debat

Op dinsdag 18 december 2001 vond er een debat plaats over het multicultureel samen- leven in Nederland na de aanslagen in de VS en de oorlog in Afghanistan. Tamarah Benima (columniste) en Mohammed Ben- zakour (publicist) hielden een inleiding.

Elsbeth Etty (columniste NRC), Moham- med Rabbae (2e kamer lid Groen Links) en Tania Sheikh (juriste) namen deel aan het panel. Pieter Hilhorst (columnist Volks- krant) had de leiding. Locatie Kriterion, Groot Handelsgebouw, Rotterdam. Partici- patie: 50 personen.

Tamarah Benima constateerde dat mensen totaal verschillend hebben gereageerd op de gebeurtenissen sinds 11 september. Het multicultureel samenleven in Nederland is daardoor behoorlijk uiteengevallen. Wat je volgens haar voor herstel nodig hebt, is ge- deelde herinnering. Om dit te verduidelij- ken, maakte ze gebruik van het onderscheid tussen dikke en dunne relaties van de filo- soof Avishai Margalit. Dunne relaties heb je op je werk, in zaken en met vrienden. Dikke relaties zijn er met familie, in de geloofs- gemeenschap en de sekte. Dikke relaties zijn diep verankerde verwantschappen. Ze geven je identiteit en worden bepaald door gedeelde, vaak collectieve, herinneringen. Voor joden is dat bijvoorbeeld het verhaal van de Exodus en voor moslims bijvoor- beeld de hemelvaart van Mohammed. In Nederland organiseren we debatten en dia- logen als oplossing van problemen. Maar misschien helpt een groot voetbaltoernooi, waar Ajax of Oranje aan meedoet, meer aan het herstel van het multicultureel samenle- ven. Dat bezorgt moslims en niet-moslims immers een gedeelde herinnering.

Mohammed Benzakour noemde Bin Laden het product van globalisering. Volgens hem zullen er duizenden Bin Ladens opstaan als de VS blind blijven voor de apocalyps die ze veroorzaken in de moslimwereld. Hoe- veel doden zijn er niet gevallen in Somalië, Afghanistan en Irak? Hebben we daar in het

Westen net zo om gerouwd als om de doden in New York en Washington? In Nederland, zei hij, is een groot wantrouwen ontstaan tussen moslims en niet-moslims. Genuanceerd denken is onmogelijk en voor je mening uitkomen is heel moeilijk. De nieuwe vijand heet islam! De multiculturele samenleving is volgens hem verder weg dan ooit, omdat de belevingswereld van moslims en niet-moslims uit elkaar ligt. Dit kwam voor hem ten diepste tot uitdrukking in een uitspraak voor het Joods Journaal van Martin van Amerongen over het Israëliisch /Palestijnse conflict: De Arabieren hebben gelijk, maar de Joden moeten winnen!

Het debat na de inleidingen was teleurstellend, omdat de posities zich nota bene aftekenden naar etnisch-religieuze lijn. Een zinnige ontmoeting en dialoog werd onmogelijk doordat moslims de zaken die aan de orde kwamen niet los wilden of konden zien van hun allochtoon/religieuze loyaliteit en niet-moslims dat juist wel wilden vanuit hun West-Europese rationalisme. Daarnaast kwam het Israëliisch /Palestijnse conflict voortdurend tussenbeide n.a.v. de joodse identiteit van Tamarah Benima.

Enkele belangrijke opmerkingen:

- De integratie van etnische minderheden in de Nederlandse samenleving is niet mislukt. Door de crisis van 11 september zijn allochtonen en autochtonen geschokt en tegenover elkaar komen te staan, maar beide groepen komen weer tot elkaar, al duurt het dit keer langer dan bij vorige crisis. (Rabbae)

- Allochtonen en autochtonen leefden in een vreedzame verwijdering met elkaar samen. Na 11 september wordt er nu tenminste gesproken over het conflict dat tussen beide

groepen ontstaan is. En daarbij is de focus verschoven van het ideaal van multicultureel samenleven van groepen naar het doen ontstaan van sociale cohesie tussen groepen in de samenleving. (Sheikh) - Ane Mulder, Beleidsmedewerker Ontmoeting met Moslims, Kerkinactie

Spoken

“In de Verenigde Staten krijgen Arabieren en ‘hun neiging tot geweld’ diabolische trekken. Maar in de ogen van de Arabieren gebeurt hetzelfde met de Amerikanen”. Aan het woord is Abdallah Hammoudi. Sinds 10 jaar doceert hij aan een Amerikaanse universiteit. Hij hoort steeds vaker sinds 11 september in populaire programma’s als van Larry King Live: “Deze mensen verachten ons want ze zijn jaloers op onze democratie, onze rijkdom en ons goede leven”. Hij geeft grif toe dat het anti-Amerikanisme ook spoken kent: alle kwaad wordt aan de Amerikanen toegeschreven, aan de C.I.A, aan Israël om zo de eigen verantwoordelijkheid te ontlopen. De enige therapie is confrontatie en dialoog. Alleen zo kan men aantonen dat de duivel niet altijd bij de anderen is.

Een paar voorbeelden van spoken: “Moslims zijn cultureel niet in staat zich toegang te verschaffen tot de moderniteit. Ze zijn van nature geneigd tot geweld”. “Het Westen is verdorven. Amerika en Israël zijn verantwoordelijk voor alle kwalen”. Men voelt zich de gevangene van elkaars beeldvorming. Als concrete toepassing hiervan noemt Hammoudi het Palestijnse probleem. Voor Arabieren zijn Palestijnen bezig met hun vrijheidsstrijd. In de V.S. spreekt men continu van ‘gewelddadigheden in Palestina’. Toen Rusland nog in Afghanistan was, noemde men de Afghanen ‘moedjahidien’

en 'Afghaanse verzetsstrijders'. Arabieren worden vereenzelvigd met 'gewelddadig'. Als een jonge Chinees alléén stand houdt voor een tank, is hij een held. Als een jonge Palestijn dit doet, is hij slachtoffer van zijn eigen irrationele geweld.

"Meestal word ik beschouwd als een gematigd moslim", zegt Hammoudi. "Als ik echter zeg dat de *intifada* begrijpelijk is, houd ik op gematigd te zijn". Moslims worden verdeeld in 'gematigd' en 'extremistisch'. Wie spreekt er van gematigde christenen of gematigde joden? Amerikanen denken in binaire categorieën: voor of tegen. 'Voor' betekent pro-Amerikaans en antiterroristisch. Een gematigd iemand moet de Amerikaanse buitenlandse politiek accepteren.

Deze lijdt aan het Athene-syndroom: het democratische Athene beschermt zich door het niet democratische Sparta te overheersen. Zo wordt de Israëliische democratie een argument om Palestina te bezetten. De Amerikaanse democratie wordt identiek met een bewijs van goed geweten om alle Amerikaanse belangen in het buitenland te verdedigen. Bron: Le Monde van 08.01.2002

Oproep aan journalisten

Op de site www.11-september.nl laat de Stichting Omroep en Allochtonen (STOA) Bashy Quraishy aan het woord. Hij is een Deense moslim en vice-president van het Europees netwerk tegen racisme (ENAR). Op 15 september 2000 keek hij naar de opening van de Olympische Spelen in Sydney op tv. Tot zijn verbazing presenteerde een Duits tv-kanaal elke afvaardiging van een moslim land met termen als burgeroorlog, terrorisme en islam. Sport en godsdienst werden door elkaar gehaald. Ook in

eigen land ervaart hij dat een Deense moslim niet behoort tot de Europese cultuur.

Hij hekelte het gebruik van opzettelijk anti-islamitische terminologie in de media en vooral in de Verenigde Staten, waar de islam staatsvijand nummer één is geworden. Hij wijst erop dat de islam een universele godsdienst is, verspreid over 60 verschillende landen. Het standaardbeeld van de moslims in de media is 'verwongen, vereenvoudigd en ronduit gevaarlijk'.

Ethische journalistiek is gebaseerd op vier beginselen:

- Het vertellen van de waarheid staat voorop.
- Vrijheid van journalistieke onafhankelijkheid moet worden gewaarborgd.
- Reportages moeten eerlijk zijn en ook onrechtvaardigheden aan de kaak stellen.
- Journalisten moeten het hebben over menselijkheid. Zij moeten zich niet schuldig maken aan het bewust kwaad doen aan anderen. Zo mogelijk moeten ze lijden voorkomen. Ze moeten voldoende alert zijn om niet onbewust een middel te worden van conflictescalatie.

Europese journalisten moeten leren multicultureel en multireligieus te denken.

Bron: www.eumc.eu.int/publications/equalvoices/ev07/ev07-5_en.htm

Verwante godsdienst

In aanwezigheid van leiders van allerlei godsdiensten, ook moslim vertegenwoordigers uit Iran, heeft Johannes Paulus II in Assisi op 24 januari de islam 'een verwante religie' genoemd. In een goed artikel schrijft Ton Crijnen over de beweegredenen die deze paus ertoe brengen met moslims en moslim regeringen relaties aan te gaan. Naast de aanslag door Ali Agca in 1981

noemt hij tactisch-politieke overwegingen en de religieus geïnspireerde wil tot vrede, verzoening en broederschap. Volgens de auteur wijzen de paus en de raad voor interreligieuze dialoog zowel Huntingtons botsing der beschavingen af als een verkapt vorm van proselitisme. De contacten met moslim staten blijven moeizaam, maar het wantrouwen tegenover de paus leeft ook binnen het Vaticaan en onder katholieke bisschoppen. Toch werpen de inspanningen van de paus vruchten af. Bron: Trouw 25.1.2002

Moslim mediaprijs voor dr. Jan Slomp

Het islamitische Zentralinstitut Islam-Archiv in het Duitse Soest heeft de gereformeerde islamkenner dr. J. Slomp de Mohammed Nafi Tschelebi Mediaprijs 2001 toegekend. Slomp is de eerste Nederlander die de eer te beurt valt.

Slomp (69) werkte van 1964 tot 1977 als zending in Pakistan.

Daarna was hij tot 1994 namens de Gereformeerde Kerken belast met de dialoog met moslims. In die periode was hij tevens voorzitter van de werkgroep islam van de Raad van Kerken in Nederland en van de islamcommissie van de Conferentie van Europese Kerken en de Raad van Europese Bisschoppenconferenties. De prijs is genoemd naar de Syriër Mohammad Nafi Tschelebi, die het instituut in 1927 in Berlijn oprichtte. De tekst luidt als volgt:

“De protestantse pastor Jan Slomp heeft door zijn openheid tegenover de islam een bijzondere bijdrage geleverd aan een vreed-

zaam en respectvol samenleven van christenen en moslims in Nederland. Al vroeg erkende hij dat de immigratie van mensen met een islamitisch geloof in Nederland niet als een voorbijgaand verschijnsel beschouwd moest worden. De islam zou blijvend aanwezig zijn en daardoor het religieuze landschap van Nederland veranderen.

Het stond voor hem vast dat vanwege de toekomst van Nederland en zijn bewoners er geen andere keus was dan die van de dialoog tussen christenen en moslims.

Dr. Slomp slaagde er zeer snel in onder vakgenoten evenals onder de bevolking belangstelling te wekken voor de ontmoeting van beide religies. Hiervan getuigen talrijke bijdragen in tijdschriften, vakbladen, boeken evenals toespraken op nationale en internationale gremia over de islam en bij ontmoetingen tussen christenen en moslims. Als J. Slomp opkomt voor ontmoeting en dialoog met moslims en steeds weer op zoek gaat naar overeenkomsten tussen christenen en moslims, bleef en blijft hij altijd trouw aan zijn eigen protestants getuigenis.

J. Slomp verstaat de christelijk-islamitische dialoog als een voortdurend proces dat verdieping behoeft en gekenmerkt wordt door openheid voor elkaar, absolute eerlijkheid, vertrouwen en vriendschap. J. Slomps inzet heeft tenslotte ook een Europese dimensie gekregen. Daardoor is zijn naam ook onverbreekbaar verbonden met de ontmoeting tussen christenen en moslims in Europa. Zijn werk is vreedstichtend en moet erkend worden door alle mensen die - over het alledaagse politieke leven heen - geloven in een gezamenlijke toekomst van moslims en christenen in Europa en zich daarom geëngageerd voelen aan de dialoog tussen

de twee gemeenschappen". Getekend: M. Salim Abdullah en Mehmet Killinc.

Bron: persbericht ANP en vertaalde tekst van de oorkonde. – P.R.

Boodschap einde Ramadan

Kardinaal Francis Arinze is voorzitter van de pauselijke raad voor de dialoog tussen

godsdiensten. Zoals gebruikelijk heeft hij ook dit jaar aan het einde van de Ramadan weer een schrijven gericht aan

de moslims. Hoe kunnen moslims en christenen samen de menselijke waarden bevorderen in een technologisch tijdperk? Hij wijst op de gevaren van de ontwikkelingen op genetisch terrein. De mens is trots en dubbelzinnig. Zo zegt de Bijbel (Spreuken 21: 4; Job 41: 16; Psalm 11: 3). En volgens de Koran neigt de mens naar ongelof en onrechtvaardigheid (Koran: 14: 34).

Arinze roept moslims en christenen op samen te werken om de menselijke waarden te beschermen. Hieronder rekent hij allereerst het recht op leven, vervolgens de waardigheid van de menselijke persoon. Daarna worden sociale rechtvaardigheid, vrede en vrijheid genoemd. De vorm van samenwerking is de dialoog: een uitwisseling in openheid en vriendschap, vooral over de ethische dimensies van de technologische ontwikkelingen. Hij tekent: "met mijn wensen voor een sereen en voorspoedig leven".

In memoriam Mgr. Huygues

Op 27 oktober 2001 overleed Mgr. Gérard Huygues. Hij heeft de katholieke kerk in Frankrijk de ogen geopend voor de dialoog met de islam. Hij stichtte in 1973, in opdracht van de Franse bisschoppen, het kerkelijk bureau voor de ontmoeting met moslims. Dit bureau heet nu *Secrétariat pour les Relations avec l'Islam* (zie www.le-sri.com). Deze gedreven en gastvrije bisschop richtte ook de *Journées d'Arras* op, een bijeenkomst op Europees niveau van kerkelijke mensen betrokken bij de dialoog moslims christenen (zie het verslag van vorig jaar in *Begrip*, december 2001, bl. 229). Ondanks een auto-ongeluk in 1979, waardoor hij voor het leven getekend was, toonde hij zijn medeleven door een trouwe gast te zijn in de tachtiger jaren op de eerste bijeenkomsten van de *Journées d'Arras*. Ze vonden toen lang plaats in zijn ex-groot-seminarie te Arras, omgebouwd tot cultureel centrum. Het was niet zijn schuld dat de bedden wat doorzakten en de kamers soms ijsig koud waren in het voorjaar. Dit is niet de enige reden waarom de *Journées d'Arras* elk jaar van plaats en land verwisselen. De deelnemers willen graag rechtstreeks van de ervaringen leren ter plaatse. – P.R.

Vicaris voor dialoog

Bisschop Wiertz van Roermond heeft pater Ton Storcken (54) uit Cadier en Keer benoemd tot bisschoppelijk vicaris voor onder meer interreligieuze dialoog. De nieuwe vicaris moet vooral de dialoog tussen de rooms-katholieke kerk en de islam tot stand brengen. Storcken studeerde onder meer Arabisch en islamologie in Londen en werkte en woonde enige tijd als missionaris in Marokko. Naast de dialoog bevat zijn

taak ook missiebeleid en oecumene. Tot nu toe hadden de meeste vicarissen als deel van het bisdombeleid een binnenkerkelijke portefeuille. Het getuigt van creativiteit en moed dat het bisdom Roermond het belang van dialoog en oecumene zo hoog inschat dat hiervoor een vicaris benoemd wordt. Het is echter een illusie te denken dat door decentralisatie een landelijke aansturing op het niveau van de kerkprovincie overbodig wordt. De kersverse vicaris heeft immers ook nog veel andere verantwoordelijkheden. - P. R.

In memoriam E. Fondi

Op 73 jarige leeftijd overleed 0- 31.12.2001 in Castel Gadolfo Enzo Fondi. Deze arts verliet in 1950 zijn welgestelde familie om in te treden in de Focolare-beweging van Chiara Lubich. Hij werd de geestelijke leidsman van deze beweging en deed veel voor de interreligieuze dialoog, vooral met de moslims. Op het horen van zijn dood barstten sommige moslims in Pakistan in tranen uit. Bij zijn begrafenis waren naast 1500 Focolare-leden ook vertegenwoordigers van joden, moslims en boeddhisten.

Bron: www.zenit.org

Trouwen met een moslima?

Een christen man mag in het huwelijksbootje stappen met een moslima zonder van geloof te veranderen. Voorwaarde is wel dat hij zijn huwelijk laat inzegenen door Farid Esack. Deze liberale moslim geleerde uit Zuid-Afrika komt in het NMO programma van 30.12.2001 met een verfrissende en nieuwe exegese van een aantal koranverzen over gemengde huwelijken zoals van Koran 5: 5. Gemengde huwelijken waarvan een partner uit Noord-Afrika komt, kunnen heb-

ben er baat bij een Franse website bezoeken met veel getuigenissen en ervaringen: <http://fatimaetmichel.online.fr>

Rituelen

De rituelen die moslims uit Marokko, Turkije en Suriname in hun geboortelanden hanteren bij de diverse fasen in het leven, ondergaan in Nederland veel veranderingen. Dat constateert godsdienstwetenschapper Nathal Dessing. In haar pas bij uitgeverij Peeters (Leuven) verschenen dissertatie onderzoekt ze de verschillen.

Zo verloopt de besnijdenis bij Turkse en Marokkaanse jongetjes buiten de familiekring minder feestelijk.

De variëteit in moslim rituelen neemt na de migratie af. Door de geringe betrokkenheid van de Nederlandse samenleving komt de kennisoverdracht in het nauw. Als voorbeeld noemt ze het fluisteren van de oproep tot het gebed in de oren van een pasgeboren baby. Menig jonge moslim vader weet niet meer precies wat hij moet doen. Vooral de Marokkanen en Turken missen de vanzelfsprekendheid van de rituelen in hun land van oorsprong. Toch zijn er geen aanwijzingen dat de rituelen binnen de Nederlandse moslim gemeenschap aan belang hebben ingeboet. Religieuze vieringen blijven geassocieerd met de eigen cultuur. - bron: Trouw 29.11.2001

Jonge allochtonen minder religieus

De tweede generatie allochtonen is minder actief in religieuze organisaties dan de eerste. Dit blijkt uit een onderzoek van het Verwey-Jonker Instituut te Utrecht onder autochtonen en vijf allochtone bevolkingsgroepen om Rotterdam. Voor Turken liep de participatie tussen 1994 en 2000 terug

van 66 naar 32 procent, voor Marokkanen van 47 naar 28, voor Antillianen van 36 naar 24. Opvallend is dat de religieuze deelname van Surinamers toenam van 31 naar 38 procent. Na een fase van vestiging werken allochtonen aan een nieuwe identiteit. Daarna komt een fase van intensievere deelname aan een bredere samenleving met verschijnselen als pluralisme en assimilatie. – bron: Trouw 2.12.2001

BELGIË

Imams op loonlijst ministerie

Voor het eerst komen in 2002 ook de imams van erkende moskeeën op de loonlijst van het Ministerie van Eredienst. Dit ministerie is in België onderdeel van het Ministerie van Justitie. In België worden de bedienaars van de erkende erediensten betaald door de Belgische Staat. De islam is als erkende eredienst voortaan mee opgenomen in het Belgisch concept van de scheiding van Godsdienst en Staat. De staat voorziet, volgens een overgenomen overeenkomst van 1803 onder Napoleon, in de betaling van de bedienaars. Dit is een compensatie voor de onteigening van alle kerkelijke en godsdienstige goederen door de staat sinds de Franse Revolutie. De Belgische overheid besteedt jaarlijks meer dan 500 miljoen euro aan de bedienaars van de erkende erediensten. Bijna 78% daarvan gaat naar de rooms-katholieke Kerk. De Vrijzinnigen die verenigd zijn in het Humanistisch Verbond ontvangen 14%. Vier procent wordt verdeeld onder de Verenigde Protestantse Kerk in België, de Orthodoxe Kerk, de Anglicaanse Kerk en de Joodse Godsdienst. En voortaan gaat 3,8% naar de Executieve van de moslims in België. Dit jaar heeft de Executieve 80 moskeeën ter erkenning voorgelegd aan

de Belgische overheid waarvan er 75 zijn goedgekeurd. Hun bedienaars komen in aanmerking voor vergoeding. Voor die financiering is iets meer dan 3 miljoen euro vrijgemaakt. Vanaf januari 2002 krijgen de eerste 150 bedienaars van de islam-eredienst een loon van de overheid. Voor de erkenning wordt door elke moskee een dossier ingediend en de Executieve beveelt hen aan aan de overheid volgens een aantal overeengekomen criteria zoals het aantal gelovigen dat er komt bidden, het aantal gelovigen in de omgeving van de moskee, de capaciteit van de moskee. Eerlang worden ook 12 geestelijke islamitische gevangenisbedienaars aangesteld voor de godsdienstige begeleiding in de gevangenissen. Dit alles betekent een verdere stap in de integratie van de islam als eredienst in het Belgische samenlevingsmodel. Volgens onze bronnen zijn er dit jaar nog geen moskeeën erkend van de Turkse Unie van moskeeën, één van de verschillende unies van moskeeverenigingen in België.

-S. Lambregs

Het religieus pluralisme van Mehmet Aydın

‘Religieus pluralisme gezien vanuit een moslimperspectief’. Dit was de titel van een lezing door Mehmet Aydın in het priesterseminarie te Hasselt. Hij was uitgenodigd door het Islamitisch Dialoogcentrum van Beringen. Als intellectueel uit de moslimwereld benadrukt hij het belang van de dialoog. Volgens Aydın is historisch gesproken de moslimbenadering tegenover de andere godsdiensten, en met name tegenover ‘de mensen van het Boek’, veel toleranter dan tegenover de eigen moslim gelovigen. Zijn uiteenzetting behandelde de

vraag van de bekende Britse islamoloog William Montgomery Watt in diens boek *Islam en Christendom*: 'Zijn de verschillende wereldreligies klaar om elkaar te aanvaarden als medeklimmers op de 'Berg van Geloof' waarvan de door God bewoonde top in de mistige wolken gehuld blijft?'

Naargelang men verschillende ideeën heeft over het pluralisme, moet toch het pluralisme op geloofsgebied niet alleen worden getolereerd, maar moet het worden aanvaard en aangemoedigd als een sociale verworvenheid en een deugd, zegt Aydin. Ook in de moslimwereld ziet men dit in sinds enkele tientallen jaren. Sommige modernisten en liberale moslims zien het pluralisme als een onderdeel van Gods plan met de mensheid en dus als een rijkdom. Om dit te onderlijnen vertrok hij van het bekende vers uit de Koran: 'Er is geen dwang in religie' (Soera 2: 256). Dit moet worden begrepen volgens hem als 'andere religies moeten worden gerespecteerd en hun volgelingen mogen niet in de moslimgemeenschap worden geleid.' (Soera 2: 62)

Toch zijn er grenzen aan deze pluraliteit. Het is duidelijk dat alle godsdiensten een eigen zelfbeeld ontwikkeld hebben door hun Heilige Schriften. Dit legt aan elke godsdienst verplichtingen op. Maar wanneer daardoor morele beginselen worden gerelativeerd worden er grenzen gesteld. Een moslim kan geen religieus pluralisme aanvaarden dat ook een moreel relativisme zou zijn. Vele moslims vrezen nu juist dat religieus pluralisme daartoe zou leiden. Als een godsdienst moreel gedrag relativeert en dit als een rijkdom van de verscheidenheid wordt voorgesteld kan de Islam dat niet aanvaarden. Het is dan niet mogelijk de kinderen een noodzakelijke religieuze en

morele opvoeding te geven. Men moet in dit opzicht niet relativeren maar relationeren. De 'uniciteit' van het geloof van een godsdienst moet niet worden achtergelaten om het religieus pluralisme te erkennen, te verdedigen en zelfs aan te moedigen. De uniciteit is een universeel gevoel dat ieder dient aan te nemen ten overstaan van zijn eigen geloof.

Het religieus pluralisme kan slechts tot bloei komen in een maatschappij waar de rechtsstaat en de sociale rechtvaardigheid worden erkend en de democratische deelname in een seculiere maatschappij wordt beantwoord. In de moderne islam zijn vele liberaliserende pogingen daartoe mislukt. Daar zijn verscheidene redenen voor op te noemen. In de islamwereld zelf zijn er conservatieve reactionaire impulsen. Religie wordt voor maatschappelijke doeleinden gebruikt. Er zijn dikwijls antidemocratische politieke structuren, militaire interventies en is er een gebrek aan liberale opvoedingsinstituten. In de westerse wereld zijn er het ethnocentrisme, de imperialistische internationale politiek en de christelijke zendingsactiviteiten die meermaals zout in de wonden hebben gestrooid. Zij hebben dikwijls geleid tot de gekende gepolitiseerde islam waarvan de agenda meer politiek dan religieus is.

Moslim intellectuelen beginnen echter steeds meer te ijveren voor een levenskrachtige democratie en sociaal-economische rechtvaardigheid. En alhoewel er vele reacties komen uit het traditionalistische deel van de *oemma*, is er geen weg terug: de *oemma* heeft nood aan rationale argumenten, aan vrijheid en democratie. Slechts in een dergelijke maatschappij heeft het religieus pluralisme kans om zich te ontwikkelen. Aldus Mehmut Aydin. – S. Lambregs.

BOEKEN

25 jaar Cura

Berry van Oers, *25 jaar Cura Migratorum: uit de kronieken van de landelijke katholieke instelling voor allochtonenpastoraat en interreligieuze dialoog*. Den Bosch. Cura Migratorum, 2001, 72 blz., 78 foto's ISBN 90-75352-32-8 Prijs 4,54 Euro excl. verzendkosten; besteladres: Luijbenstraat 17, 5211 BR Den Bosch tel. 073-6145159 e-mail: begrip@planet.nl

Cf. *Begrip*, december 2001, bl. 239.

Op voet van vrede met de islam

Christine A. Mallouhi, *Waging Peace on Islam*, Monarch Books, London, 2000, 343 p., ISBN 1-85424-502-3

Schrijfster is een Australische christen, gehuwd met een Syrische christen uit een moslim familie. Zij heeft lange tijd in verschillende Arabische landen temidden van moslims gewoond. Zij vertelt over het wantrouwen en het onbegrip waar zij op stootte, over de warme vriendschap ook tussen moslims en christenen die elkaar persoonlijk hebben leren kennen.

Een aantal hoofdstukken wijdt Mallouhi aan de verhouding tussen de werelden van christendom en islam. Het lijkt wel, schrijft zij, of wij nog steeds in de tijd van de kruistochten leven. Onbekendheid en angst, gevoelens van eigen superioriteit en van agressie jegens de ander overheersen. De westerse machtspolitiek, op eigenbelang gericht, creëert een negatief beeld van "de-christenen". Agressieve zending door fundamentalisten, misleidende publicaties, fa-

natiek en onachtzaam taalgebruik wekken verontrusting en afkeer, aan beide kanten. Het zwijgen door moslims over discriminatie, onrecht en vervolging in hun eigen wereld versterkt de westerse visie dat de Islam de vijand is. Het Heilige Land, eens het doel van de kruistochten, is nog steeds een brandpunt van problemen. Vijftig pagina's gaan over Israël als vooruitgeschoven post van het christelijke imperialisme, over het lot van de Palestijnen in de bezette gebieden en over de ellende in de vluchtelingenkampen. Het is, zegt Mallouhi, een bewust eenzijdig verhaal. Uit eigen ervaring kent zij Joden en Palestijnen, moslims en oriëntaalse christenen, als op zichzelf vriendelijke en vreedzame mensen. De rechten van elk om in het land te wonen zijn eeuwenoud. Helaas geldt ook hier, dat de mensen elkaar persoonlijk niet kennen, dat wederzijdse angst overheerst en extremisten hun kans krijgen.

De ontmoeting van mensen *face to face* opent de weg naar vreedzamer verhoudingen. Mallouhi bespreekt de "vijf zuilen" van de Islam en wijst daarbij op de vele overeenkomsten met het christendom. Al in de tijd van de kruistochten gaf Franciscus van Assisi ons een voorbeeld van interreligieuze ontmoeting. Een belangrijk deel van het boek is daarom aan die "dwaze monnik" gewijd. In een korte biografie valt de nadruk op zijn persoon als een gegrepen mysticus, geen geleerde maar een door God uitgekozen boodschapper, die in woord en daad Zijn licht uitstraalde, de stichter van de orde der Minderbroeders. Vervuld van liefde

voor God had Franciscus geen angst voor de ander. Zo durfde hij tijdens de vijfde kruistocht in Egypte de linies te doorschrijden voor een ontmoeting met Sultan Al Kaamil. Hun gesprek maakte van beiden een ander mens. Franciscus vond in de Sultan geen vijand maar een vriend en een Godzoeker, een getuige van Gods genade en barmhartigheid. Franciscus bracht van zijn kant aan de Sultan het Evangelie van de vrede, de navolging van Christus (maar niet van de christenheid). Speciale aandacht besteedt Mallouhi aan de soefi's, de islamitische mystici, zoals Al Basri, Ibn Arabi, Roemi en Al Hallaj, alsmede Al Farisi, die de gesprekken tussen Franciscus en de Sultan bijwoonde. Zij beschrijft de "fascinerende wisselwerking" in de historie van soefi's en christelijke monniksorden en wat wij van hen kunnen leren. Wandel met God, wees nederig en bescheiden, dien de ander. Laten wij samenwerken met onze moslim zusters en broeders in werkelijk gemeenschappelijke projecten.

Het is een opvallend actueel boek, ook al is het vóór "11 september" gepubliceerd. Het heeft mij afwisselend geïntereerd en geboeid. Het politieke deel is indringend geschreven. Veel is op eigen ervaring gebaseerd. Het is mij echter soms wat al te eenzijdig. Natuurlijk, de bedoeling is ons te wekken uit onze westerse zelfgenoegzaamheid. Dat is goed. Maar als je – zoals Mallouhi – de oorlogen van 1948 en 1967 als de oorzaak noemt van de huidige toestand in Palestina, verzwijgt dan niet dat beide oorlogen door Arabische staten zijn begonnen – volgens hun eigen propaganda – om de Joden de zee in te drijven. Het deel over de interreligieuze ontmoeting heeft mij bijzonder geïnteresseerd. Vooral de beschouwingen over Franciscus

en de islam bevatten veel wat je gewoonlijk elders niet leest. Het slot van het boek geeft inspirerende voorbeelden uit de praktijk van de ontmoeting tussen moslims en christenen. Wij moeten, als Franciscus, het slagveld verlaten en de boodschap van Christus vóórleven. Het kan ons het ongenoegen van tijdgenoten bezorgen en in strijd brengen met ons *ego*, de werkelijke vijand. "Go out to the other, and love and serve the Lord". - Jan Landheer

Nogmaals God en Allah

In Hervormd Nederland van 15.12.2001 schrijven Gé Speelman, Yassin Hartog, Auke Jelsma en Sajida Abdus Sattar vanuit hun eigen gevoel een kort essay hoe God en Allah zich verhouden.

Gé Speelman: "Ik krijg steeds meer moeite met de vraag: Is Allah God? Tegenwoordig zou ik eerder geneigd zijn te zeggen: soms is God zoals ik Haar/Hem beleef in veel opzichten gelijk aan Allah zoals deze moslim Haar/Hem beleeft..."

Yassin Hartog: "Moslims kijken op verschillende manieren tegen Allah aan... Voor zover ik Allah kan bevatten, beschouw ik Hem vooral als de Barmhartige..."

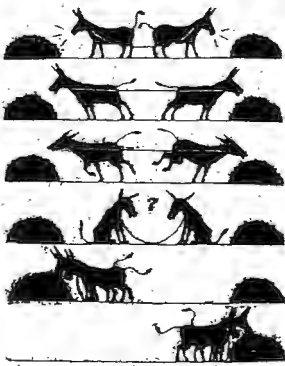
Auke Jelsma: Ook christenen geloven niet allen in dezelfde God. Er zijn vele godsbeelden. "Mijn God is een werkwoord. Hij is in wording. Hij is anders dan de god die talloze joden, christenen en moslims aanbidden. Mijn God is wel de God die ik tot mijn grote vreugde samen met talloze andere joden, christenen en moslims mag aanbidden..."

Sajida Abdus Sattar spreekt over het dubbele gezicht van God: onbereikbaar verheven, intens menselijk en heel nabij. "In de

beoefening van gebed en meditatie vallen verschillen en controverses (tussen de godsdiensten) weg”.

Doe het samen

De Interkerkelijke Stichting Kerken en Buitenlanders (zie Begrip 2001 bl. 45-46) heeft een informatieblad *Doe het samen*. Het verschijnt vier maal per jaar en is bestemd voor haar vrijwilligsters, externe contacten en overige belangstellenden. Onder die belangstellenden vallen de meeste lezers van *Begrip*. Men vindt er nieuws vanuit de wijken, de mannengroep, de taalwerkgroep, de bibliotheek. Maar er is meer: boekbesprekingen, interviews over actuele onderwerpen ('oudkomers en inburgering'), kleine artikels van Mohammed Ajouaou over de islam en zelfs kookrecepten. De moeite waard voor mensen aan de dialoog van de basis of aan de basis van de dialoog. <http://www.iskb.nl>

Hedendaagse soennitische islam

Edgard WEBER, *L'islam Sunnite Contemporain*, Turnhout (Belgique), coll. Fils d'Abraham, éd. Brepols, 2001, 228 p.

Na zijn publicatie over de traditionele soennitische islam geeft E.Weber ons nu een zeer gedocumenteerde kijk op de hedendaagse soennitische islam. Ofschoon deze islam grotendeels bouwt op het verleden, zijn er toch vernieuwingen. De zoektocht naar een andere moderniteit dan die van Europa gaat voort.

Over welke islamitische vernieuwing gaat het? Weber laat een aantal aspecten aan bod komen en begint met de geschiedenis: de opleving van het gemoderniseerde Egypte onder Mehemt Ali (1849); het uiteenvallen van het Ottomaanse Rijk; de Palestijnse kwestie: het Libanese drama; de Aziatische en Afrikaanse islam.

De leer: tegen de achtergrond van eenheid van cultus maar verscheidenheid van culturen ontstaat de politieke islam; ook ontstaat de behoefte aan een wetenschappelijke lezing van de Koran. Met 20 miljoen moslims in Europa komt ook de secularisatie ter sprake.

Een bloemlezing laat een breed en gevarieerd scala van moslim auteurs de revue passeren: reformisten en apologeten zoals Boubaker Si Hamza, moslims die islam en moderniteit op een geforceerde manier willen verbinden met elkaar zoals M. Bucaille. Maar ook geleerden (Arkoun), juristen, humanisten (Laroui), schrijvers (Leila Babès) en islamisten (Hassan al Tourabi) krijgen het woord.

Onder de religieuze schone kunsten worden architectuur en kalligrafie vermeld. Hoe het godsdienstig leven in de praktijk gestalte wordt gegeven, komt ter sprake onder 'broederschappen, verenigingen en ontwikkeling van de godsdienstige verplichtingen'.

Vanuit een meer sociologische invalhoek presenteert de schrijver allerlei bewegingen: panislamisme, panarabisme, salafiyya, integrisme. Maar ook diverse nationale en internationale organisaties komen aan bod evenals islamitische universiteiten.

Het boek beschrijft en analyseert de vernieuwing van de hedendaagse soennitische islam. Tevens geeft het dankzij de bloemlezing een kijk op moslim denkers uit de tweede helft van de 20e eeuw.

Een boek dat stemt tot nadenken en een uitstekende gids. – P. Pierre Fournier

Bron: Secrétariat pour les Relations avec l'Islam (vertaling P.R.)

M. Wessels, *De extremistische variant van de Islam. De opkomst van het eigentijdse moslim-extremisme*, Den Haag: Teldersstichting, 2001, 183 blz., NLG 35,00, ISBN90-73896-20-7

De Nederlandse liberale politieke partij VVD (Voor Vrijheid en Democratie) heeft het laatste decennium op diverse wijze aandacht aan de Islam geschonken. Politiek leider Frits Bolkestein bespeelde enerzijds graag het thema van het niet-europees zijn van de Islam. Voor het moderne Europa achtte hij de (waarden van) de Verlichting bepalend en daar zou de Islam niet in hebben geparticipeerd. Bolkestein verzetten zich dan ook lange tijd tegen een Turks lidmaatschap van de EU. Anderzijds ging Bolkestein wel in gesprek met iemand als Mohammed Arkoun, die de Islam als een integraal en opbouwend onderdeel van de moderne Europese cultuur ziet. De van afkomst Marokkaan, Dr. Osama Cherribi werd zelf als parlementslid het 'islamitische gezicht' van de VVD. In het kader van de verwerking van de aanslagen van 11-

09-2001 heeft het Wetenschappelijk Bureau van deze partij een reeds gereed liggend studie van Wessels, in enigszins bijgestelde vorm gepubliceerd, op korte termijn na het begin van de confrontatie tussen de 'Amerikaanse coalitie' en het Taliban-regime van Afghanistan.

De publikatie draagt geenszins het karakter van een gelegenheidswerkje. Er wordt een evenwichtig en zeer helder breed overzicht gegeven van de opkomst van het *Wahhabisme* tot Sayyid Qutb en Khomeiny (II: 19-40). De jaren 1979-1990 worden dan in een landen-overzicht geschetst, hoe nog in de periode van de Koude Oorlog tussen westerse en communistische landen, in een aantal landen bewegingen opkwamen, die soms zelfs het overwicht kregen en een moslim-alternatief stelden tegenover kapitalisme en socialisme of communisme, systemen die in alle gevallen op een zeer corrupte en bevolking-onvriendelijke werden opgelegd (III:41-56). Kern van de studie is de ontwikkeling tussen 1990-2001 in de landen van het Midden-Oosten, waarbij alle grote organisaties van fundamentalistische of extremistisch-islamitische signatuur de revue passerden (IV: 57-120). Hoofdstuk V stelt bijna opgelucht vast, dat de 'Nederlandse moslims' in meerderheid uit twee landen komen, Marokko en Turkije, waar weinig radicalisme te vinden is.

Kernpunt van de studie is natuurlijk de slotconclusie in VI: 131-152, waar gewezen wordt op de veiligheidsaspecten. Nederland (d.i. dus vooral de politiek en de veiligheidsdiensten) moeten vooral letten op de kleine minderheden uit Afghanistan, Libië, Pakistan. Maar ook wordt het vingertje geheven bij de liefdadigheidscollectes die onder de in het algemeen niet-politieke Turken en Marokkanen worden gehouden. De Amerikaanse anti-

terrorisme wetten maken dit niet mogelijk. Als afschrikwekkend voorbeeld wordt een charitatieve organisatie genoemd die geld doorsluisst naar de Palestijnse *Hamas* en naar nabestaanden van Palestijnse slachtoffers van het conflict in het Midden Oosten (135 en 146). Dit lijkt me een ongelukkig voorbeeld, sinds wij op de gewone TV kunnen zien hoe de politiebureaus in Palestijns gebied, gebouwd met Nederlands regeringsgeld, door de Israëli's in puin worden geschoten. Er wordt ook regelmatig gewaarschuwd tegen financiële ondersteuning door landen als Saudi-Arabië (notabene een lid van de zg. 'alliantie tegen het terrorisme') voor organisaties en moskeeën in Nederlands (138, 144, 149). Er wordt zelfs onomwonden geformuleerd: 'Ook substantiële subsidiestromen voor moskeeën, islamitisch onderwijs en dergelijke vanuit landen als Iran, Saudi-Arabië en Libië zijn .. minder gewenst' (149). Er wordt nog niet gepleit voor een verbod. Gelukkig maar, want dan zou de vrijheidspartij van de VVD al helemaal nooit meer recht hebben om, in navolging van de Amerikanen, bij landen als India, Saudi-Arabië, Libië, Indonesië, Maleisië te pleiten voor vrijheid van godsdienst, ook in de zin dat de 'substantiële subsidiestromen' die vanuit westerse landen geopend, c.q. voortgezet zouden mogen worden. Vanuit islamitische landen wordt er vaak op gewezen, dat de westerse wereld met twee maten meet en bijv. het etiket extremisme en terrorisme gemakkelijke toekent aan Palestijnen en niet aan de Israëli's. hetzelfde geldt met betrekking tot de internationale banden van de wereldreligies: men kan natuurlijk niet de godsdienstvrijheid van moslims in Europa beperken en elders wel vrijheid voor de verspreiding of instandhouding van het christendom gaan eisen. - Karel Steenbrink

Edy Korthals Altes, *Europa ontwaak! Over de noodzaak van spirituele vernieuwing*, Budel: Damon, 2001. 271 blz., EUR 19.90; ISBN 90-5573-199-4

Edy Korthals Altes (geb. 1924) was een carrière-diplomaat, die in 1986 ontslag nam vanwege zijn verzet tegen de wapenwedloop, met name de (soms, eventueel) met nucleair kernkoppen voorziene kruisraketten. Zijn in het Engels geschreven *Heart and Soul for Europe*, dat in 1999 verscheen, krijgt hierbij een Nederlandse vertaling. Korthals Altes noemt het een Essay. Het is een geschrift dat het midden tussen politiek-economisch analyse en een oproep tot hervinden van God. Deze twee elementen komen samen in een hoogst praktische en belangrijke visie op het belang van inter-religieuze samenwerking voor de opbouw van een vreedzaam Europa, niet het bastion waar sommige ambtenaren aan werken, maar een gezonde maatschappij, betrokken op de maatschappij erbuiten.

In dit zeer persoonlijke boek, geschreven in de lijn van een intellectuele (eerder dan diplomatieke) traditie, was voor mij hoofdstuk 5 de sleutel tot de rest. Dit is een autobiografische beschouwing, met een verrassend verhaal van een persoonlijke bekering (wat je eerder bij de evangelikalen zou verwachten). Niet voor niets staat in het begin van dat hoofdstuk Dag Hammerskjöld, de diplomaat en VN-secretaris-generaal, die zijn geloof heeft opgetekend in zijn postuum verschenen dagboek (blz. 81, zie ook 71,94 en 147 voor de grote waardering voor deze 'heilige' diplomaat). Via een droom-visioen van Christus sprekend op het kruis, kwam Korthals Altes tot een radicaler positie van een actieplan voor vrede, waarbij een inzicht in de ongelijke verdeling van rijkdom de groot-

ste bedreiging is en een religieus toekomstvisioen de basis moet zijn voor een bouwen aan gerechtigheid als basis voor vrede.

Korthals Altes toont zich eerder diplomaat dan links activist: hij biedt feitelijk goed onderbouwde visies. De diplomaat toont zich in de korte en zakelijke manier van formuleren. Zo geeft hij op blz. 106-7 een heldere weergave van de ideeën van de Frans filosoof Levinas, die benadrukte dat de mens niet zichzelf wordt door het eenzame denken (Descartes: *cogito, ergo sum*; ik denk dus ik besta), maar dat juist de mens gevormd wordt door zijn contact met anderen, uiteindelijk ook god als de Ander. In zijn beschrijving van het Christendom gebruikt hij de wat vager term 'christelijke spiritualiteit'. Franciscus en Gerhard Tersteegen zijn voor hem de belangrijkste figuren. Jezus wordt uitdrukkelijk Gods Boodschapper genoemd, een term, waarin moslims zich heel goed kunnen vinden (70-71). In een latere passage (90-91; er zitten nogal wat halve overlappingsen in dit essay) geeft hij meer zwaarte aan Jezus als de kern van het christendom. 'Wanneer het geloof in God losgemaakt wordt van Jezus, wordt het te abstract' (90), maar hij wijst alle exclusivisme af.

Het slot van het boek heeft een pleidooi voor een Interreligieus Platform voor economische en sociale zaken. Er bestaan als wel enkele overlegorganen, maar nog lang niet zo'n krachtig lichaam als deze diplomaat wel zou willen. De WCRP, *World Conference on Religion and Peace* heeft nog veel minder gezag dan de VN, die toch ook vaak aan de afzonderlijke landen de voorrang moet verlenen. Voorlopig ziet hij het meeste in zoveel mogelijk samenwerking. Als versterking hiervan is dit boek een belangrijke bijdrage. - Karel Steenbrink

Afghanistan, knooppunt en speelbal

Willem Vogelsang, *Afghanistan. Een geschiedenis*. ISBN 90 5460 073 X, 208 bl.. Bulaaq, Amsterdam / Van Halewyck, Leuven. € 17,50 (fl. 38,56).

WILLEM VOGELSANG
AFGHANISTAN
een geschiedenis

Afghanistan, een vergeten land, nog geen natie-staat. Een land van bergen en woestijnen, met een tragische recente geschiedenis, plat gebombardeerd door Russen en Amerikanen. een land van vluchtelingen.

Deel één gaat over geografie en volken.

Van de 55 etnische groepen zijn de Pasjtoben het belangrijkste volk. Het is een stammenmaatschappij waarin het gedrag wordt bepaald door een erecode. Islamitische gestelijken hadden niet altijd een stem in de *djirga*, de stammenvergadering. Ze werden vaak leiders van tijdelijke allianties tegen niet-islamitische vijanden. Andere etnische groeperingen zijn de Tadjieken, de Oezbeken, de Hazara's, de Turkmene, de Aimaq, de Noeristani's. Deel één eindigt, enigszins curieus, met een beschrijving van de islam.

Wat opvalt is dat soefi leiders vaak politieke leiders waren.

Deel twee over de vroege geschiedenis bespreekt de talen, vooral het Perzisch en het Pasjto en de leer van Zarathoestra, het zoroastrisme. Het verre verleden laat de auteur beginnen in de 6e eeuw voor Christus met een opeenvolging van rijken waarvan de namen voor de meesten onder ons vreemd klinken: Achaemenieden, Scythen, Graeco-Bacriërs, Maurya's. Gelukkig ontdekken we in Herat in 330 v. Chr. een bekende: Alexander de Grote. De invloed van de Griekse cultuur is slechts één van de vele beschavingen die Afghanistan hebben gemaakt tot een knooppunt van beschavingen. Grieken, Chinezen, Parthen, Romeinen, Hunnen, allen hebben ze er hun stempel gedrukt. De eerste islamitische aanwezigheid rond 650 na Chr. vindt plaats nadat het Sasanidische leger wordt verslagen door de Arabieren. Vanwege het belang van de zijderoute, door lokale leiders met steun van buitenstaanders verdedigd, zal de islam pas veel later verspreid worden in het Noorden en Oosten. Slechts nadat de weerstand van Chinezen, Tibetanen en Turken was gebroken, kon de islam vaste voet aan de grond krijgen met de Iraanse dynastieën. Tijdens de Ghaznavieden (10^e eeuw) reikte het rijk tot in India en bloeide zowel literatuur als architectuur. Uit die tijd stamt de *Sjahname*, het nationale Iraanse epos en de *iwaan*, een naar het binnenhof gekeerde gewelfde structuur, later karakteristiek voor Iraanse moskeeën. In 1221 wreekte de Mongoolse leider Djenghiz Khan zijn gesneuvelde geliefde kleinzoon door van Afghanistan een maanlandschap te maken. In 1260 werden de Mongolen verslagen door de Mameluken uit Egypte. Opgenomen in de Iraanse

cultuur, bekeerden de Mongolen zich rond 1300 tot de islam. Tussen 1370 en 1405 breidde Timoer-lang, afkomstig uit een Turks-Mongoolse stam, zijn rijk uit van Turkije tot Noord-India. Onder de dynastie van de Timoerieden in de 15^e eeuw bloeiden kunsten en architectuur weer op, vooral in Herat. Vanaf 1500 wordt Afghanistan - en met name Kandahar - de speelbal en inzet van de Perzische Safaviden, de Oezbeken en de Mogols. In hun onderlinge strijd gebruikten ze de Pasjtoen-leiders als lokale vertegenwoordigers en vazallen. Deze kregen meer macht en invloed. Hierdoor veranderde de Pasjtoen-gemeenschap van een egalitaire naar een gelaagde maatschappij. Dit werd de grondslag van het onafhankelijk koninkrijk Afghanistan in de 18^e eeuw. Dankzij zijn charisma, zijn militair leiderschap en zijn plunderingen in India werd Ahmad Sjah koning van de Pasjtoen. Zijn rijk bevatte delen van Iran, Pakistan en India. Hij liet zich 'Parel der Parels' noemen en nam Kandahar als hoofdstad. Met zijn nakomelingen zette het verval in en kromp het rijk. Het begin van de 19^e eeuw zag de strijd tussen de Popalzai- en Barakzai- stam eindigen in het voordeel van de laatste. Onder Dost Mohammed Khan werd na een lange broederstrijd de eenheid van het land hersteld. Hij regeerde als emir van 1826 tot 1838 en van 1842 tot 1863.

In het **derde deel** (19^e en 20^e eeuw) komt het land terecht tussen vele vuren, met name tussen Rusland en Groot-Brittannië. Het Afghaanse rijk brokkelt steeds meer af o.a. door de groeiende macht van de Sikhs, gesteund door de Britten. Toen de Iraniërs met steun van de Russen in 1837 Herat dreigden in te nemen, bezetten de Britten een Iraans

eiland in de Perzische Golf. Het beleg van Herat werd opgegeven. Maar de Britten wilden meer: een andere koning in Kaboel. Vandaar de eerste Anglo-Afghaanse oorlog (1838-41): na een voorspoedige veldtocht bleek de 'leunen reus' met zijn zwakke leiding niet opgewassen tegen de Afghaanse winter en de in opstand gekomen menigten. Eén Brit overleefde de rampzalige terugtocht: dr. Brydon. De wraak liet niet lang op zich wachten: plunderingen, verwoestingen, executies. De rust keerde terug met de oude emir Dost Mohammed Khan, die het centrale gezag herstelde met indirecte steun van de Britten. Bij zijn dood in 1863 had het rijk ongeveer de huidige grenzen van Afghanistan. Vanwege de dreigende opmars van de Russen maakten de Britten Afghanistan tot een Brits protectoraat om hun belangen in India veilig te stellen.

Dit leidde tot een tweede oorlog met een Pyrrhus-overwinning voor de Britten. De in 1880 door de Britten in het zadel gezette Abdoer Rahman Khan, de IJzeren Emir, herstelde met straffe hand het centraal gezag. Onder zijn zoon Habiboellah werd de modernisering van de staat ingezet. De Anglo-Russische Conventie van 1907 maakte een einde aan de Great Game: Afghanistan bleef onder de Britse invloedssfeer. Maar anti-Britse gevoelens werden gevoed door de islamitische hervormingsbeweging van Djamaloeddin Afghani, geïmporteerd door Mahmoed Tarzi vanuit het Ottomaanse Rijk. Ondanks druk van Turken, Duitsers en Indiërs om de Britten de oorlog te verklaren handhaafde de emir zijn neutraliteitspolitiek. Misschien leidde dit tot zijn moord in 1919 en in ieder geval tot de derde Anglo-Afghaanse oorlog, uitgelokt door zijn zoon

Amanoellah. Een wapenstilstand en een aantal verdragen garandeerden in 1921 Afghanië onafhankelijkheid. De grondwet van 1923 perkte de macht in van lokale en geestelijke leiders. Dit en zijn hervormingen naar Iraans en Turks model noopten hem tot aftreden in 1929. Dankzij het terugdraaien van bepaalde hervormingen en het inrichten van de Grote Vergadering, met inbreng van tribale leiders, werd Nadir Sjah beter geaccepteerd. Vanaf 1955 dateert de steun van de Sovjet-Unie, waarvan het land steeds afhankelijker werd. De constitutionele monarchie ontstond in 1964. Maar ontwortelde en werkeloze stadsjongeren konden zich niet vinden in de gekozen leden van de Nationale Vergadering. Marxisten en islamitische fundamentalisten streden om de macht. De eersten wonnen toen Daoud, gesteund door een deel binnen de communistische partij (de Partjam-factie), in 1973 de republiek uitriep. De nieuwe grondwet van 1977 voorzag nationalisaties, algemeen stemrecht en was links georiënteerd. Na de uitschakeling van islamitische leiders wilde Daoud ook de binnen- en buitenlandse communisten van zich afhouden. Maar in 1977 deden legerofficieren een staatsgreep (Saur-revolutie), waarna een steeds duidelijker marxistisch bewind werd gevoerd. Toch waren de Afghaanse leiders tegen de groeiende invloed en aanwezigheid van de Russen. Eind 1979 vielen de Sovjetlegers het land binnen. Het verzet, ook gesteund vanuit Pakistan, nam in kracht toe. De verzetsgroepen van de Moedjahedien, vaak onafhankelijk van elkaar, bleven vooral op het platteland actief. Naast vier fundamentalistische partijen waren er nog drie gematigde, meer traditionele partijen actief vanuit Pakistan. In 1990 sloot een aantal Hazara-verzets-

groepen zich aaneen tot één partij. Tussen 89 en 92 verdwenen niet alleen de Russische legers, maar waren ook de laatste dagen van het marxistisch bewind in Kaboel geteld. De opkomst en snelle opmars van de Taliban sinds 1994, vooral in het zuiden, zijn te verklaren uit Pakistaanse en Saoedische fundamentalistische beïnvloeding, vooral onder Afghaanse vluchtelingen. In 1997 werden de Taliban door Pakistan, Saoedi Arabië en de Verenigde Arabische Emiraten erkend als de wettige regering van Afghanistan. De V.S. daarentegen ergerden zich steeds meer aan de export van drugs, de schending van mensenrechten en de opleidingskampen van Osama bin Laden. Na de aanslagen van 11.9.2001 werd een brede Alliantie tegen het terrorisme opgestart, waarbij Pakistan een belangrijke rol vervulde. Het noordelijke gezamenlijke front boekte winst dankzij Amerikaanse bombardementen. In het zuiden beseften de Pasjtoen Taliban commandanten dat het gedaan was met de Taliban. Zij erkenden de autoriteit van de lokale etnische leiders. De val van Kandahar op 7.12.2001 luidde het einde in van het Taliban-tijdperk.

Het boek brengt duidelijke lijnen aan daar waar de geschiedenis van het Oosten in het algemeen en van Afghanistan in het bijzonder onoverzichtelijk lijkt. Men kan echter betreuren dat de cultuur slechts mondjesmaat wordt besproken en dat de specificiteit van de Afghaanse islam nauwelijks aan bod komt. Een uitzondering vormt bl. 65 over de soefi's in Afghanistan. Ook het laatste hoofdstuk over de Taliban levert weinig nieuws op voor de gemiddelde tv-kijker. Zoals meestal wordt de geschiedenis door de overwinnaars geschreven, niet door de

slachtoffers en vluchtelingen. Dat zou een totaal ander boek opleveren. Toch voorziet dit boek in een leemte voor de Nederlandse lezer, nu het land door Osama bin Laden midden in de belangstelling is gekomen. – P. R.

Intercultureel

Michiel van Oosterhout, *Marokkaans testje met een mobiel*, multiculti leven aan een Utrechts plein. uitg. MISSIO, Den Haag, 2001, 54 bl.

Dit goed verzorgde boekje is van de hand van de ex-eindredacteur van *Missio*. Hij schreef veel in *BIJEEN*, over missie en ontwikkelingsamenwerking. Zijn reeds eerder in *BIJEEN* gepubliceerde 8 korte verhalen worden door de uitgever 'multiculturele reportages' genoemd, een nogal gewichtige term voor een luchtige beschrijving van levendige straatscènes. Het verhaal over de sprinkhanen komt uit Afrika en lijkt wat meer op een reportage. Overigens zijn alle verhalen rake schetsen met de auteur in de rol van participerende observator. De zeven verhalen uit Nederland en België geven een kijkje in de belevingswereld van allochtone jongeren. Aan te bevelen als caedautje voor mensen die last ondervinden van deze jongeren. – P. R.

EVENEMENTEN

Ontmoetingen en evenementen in Nederland

Geloven doe je niet alleen

Moslimes en christenvrouwen in gesprek met elkaar over religie, geweld en vrede ná 11 september 2001. Op 16 en 17 maart 2002 zijn vrouwen van harte welkom op dit weekend om samen over dit onderwerp na te denken. De stichting Islam en Dialoog, de afdeling Ontmoeting met Moslims van de Samen op Weg kerken, de stichting Al Nisa, de Academie voor Theologie en Levensbeschouwing - opleiding islam en het Dominicaans Activiteiten Centrum organiseren deze bijeenkomst. In de folder staat geschreven: "Wij voelen een gezamenlijke verantwoordelijkheid om onze samenleving vorm te geven. Welke rol speelt godsdienst daarin? Welke rol spelen vrouwen in conflictsituaties tussen verschillende godsdiensten? Hoe gaan wij om met teksten in Bijbel en Koran die geweld niet schuwen? Tijdens deze bijeenkomst worden teksten gelezen en bestudeerd, er wordt gediscussieerd; er zijn momenten van stilte en meditatie.

Informatie bij Josien Folbert, afdeling Ontmoeting met Moslims. Tel. 030 - 880 18 63 of e-mail: w.folbert@kerkinactie.nl
Martina Heinrichs, Dominicaans Activiteiten Centrum, Postbus 59, 6850 AB Huissen; e-mail: info@dominicaans-a-centrum.nl

Interreligieuze samenwerking

De Raad van Religies en Levensbeschouwingen organiseert op donderdag 30 mei

2002 van 15.00 - 20.30 uur een ontmoetingsbijeenkomst voor regionale en plaatselijke raden van religies en levensbeschouwingen en voor allen die geïnteresseerd zijn in interreligieuze samenwerking.

Kerkinactie, Josien Folbert, Beleidsmedewerker Ontmoeting met Moslims

Moslim en christen vrouwen

Een ontmoetingsdag voor moslim- en christen vrouwen in het Landelijk Diensten Centrum van de Samen op Weg kerken op 20 april 2002 van 10.00 - 15.30 uur. Een mooie gelegenheid om elkaar te ontmoeten, te vertellen, te luisteren en naar de toekomst te kijken. Meer informatie volgt nog over deze bijeenkomst.

Masteropleiding

De theologische faculteit Tilburg start in september een voor Nederland unieke masteropleiding Christendom en Islam.

De opleiding richt zich op drie thema's:

- de dynamische interactie tussen christendom en islam
- de wijze waarop beide religies in deze context omgaan met secularisatie en emancipatie
- de gevolgen daarvan hier te lande op beeld en zelfbeeld van enerzijds christendom en anderzijds islam

Ontmoetingen en evenementen in België

Voorlichtingsavond

8 maart: Voorlichtingsavond over interreligieuze dialoog met prof. Standaert in Assebroek: zaal 't Centrum. Baron Ruzettelaan 296. Organisatie: Pax Christi Brugge

Multicultureel

10 maart: manifestatie 'gelijke kansen voor iedereen en voor een multiculturele samenleving'. Brussel WTC-toen 14.00 uur. Info: (03) 281 15 05

Kerkwerk Multicultureel Samenleven (bisdom Hasselt) wil graag aandacht vragen voor volgende activiteiten.

- 19 en 26 febr. - 5 maart 2002 telkens om 19.30 uur: omgaan met racisme
Pastoraal centrum, Tulpinstraat 75, 3500 Hasselt

Zie hierover: www.kms.be en <http://users.pandora.be/arseen.de.kesel/KMS.htm>

- 26 februari 2002 om 19.30 uur: bewogen door vluchtelingen, bevlogen voor rechtvaardigheid; Pastoraal centrum, Tulpinstraat 75, 3500 Hasselt

Zie hierover:

<http://users.pandora.be/arseen.de.kesel/vluchtel.htm#februari-nummer>

- 2 - 9 - 16 - 23 maart - 9.30-12.00 uur - en april 2002: cursus: islam: een kennismaking
Pastoraal centrum, Tulpinstraat 75, 3500 Hasselt

Al deze activiteiten kan je ook terugvinden op de agenda

<http://users.pandora.be/arseen.de.kesel/agenda.htm> van de website wederkerigheid.

The logo for 'begrip' is rendered in a blue, calligraphic script. The letters are interconnected, with a prominent 'b' at the start and a 'p' at the end that has a long, sweeping tail. The overall style is elegant and artistic.

Luybenstraat 17
5211 BR 's-HERTOGENBOSCH
Tel. 073-6145159 (tstnr.3)
